

Bachelorthesis

Eline Terneusen 3640205

Nathan Holscher 3724891

28-06-2013

Bakken voor leven

Inhoudsopgave

1. Inleiding	p.3
2. Theoretisch Kader	p.7
3. Context	p.14
4. Empirisch hoofdstuk 1	p.18
Empirisch hoofdstuk 2	p.24
Empirisch hoofdstuk 3	p.30
Empirisch hoofdstuk 4	p.36
5. Discussie en Conclusie	p.42
6. Bibliografie	p.48

1. Inleiding

Wanneer men in Nederland zijn baan verliest of op andere wijze zonder een inkomen komt te zitten zorgt de overheid voor een uitkering waardoor in de basisbehoeften van het levensonderhoud kan worden voorzien. Hoe wordt er echter met armoede omgegaan in landen waar het overheidsstelsel niet op dergelijke wijze is ingericht zodat er steun kan worden gegeven aan deze groepen? De omvang van armoede in sommige landen maakt het onmogelijk voor de overheid om iedereen binnen deze groep te steunen, dus wordt de familie vaak de belangrijkste steunpilaar binnen het sociale vangnet. Maar wat nu als men niet alleen arm is, maar ook nog tot een gestigmatiseerde groep behoort binnen de samenleving, waardoor vaak ook familie niet bereid is te hulp te schieten in tijden van economische laagconjunctuur? Dat is waar deze thesis over gaat; hoe een gestigmatiseerde groep binnen de Oegandese maatschappij, waar vrijwel elke vorm van overheidssteun ontbreekt, zich staande probeert te houden. Door het ontbreken van sociale zekerheid geboden door de overheid, en vaak ook verstoting door de eigen familie, streeft dit onderzoek te achterhalen hoe de combinatie van een groep toegewijde Katholieke Nonnen en een bijzonder Nederlands Particulier Initiatief een alternatieve vorm van sociale zekerheid streeft te creëren voor een groep gehandicapte mensen.

Er bestaat veel literatuur over de stigmatisering van gehandicapte personen, ook binnen verschillende Afrikaanse landen. Voornamelijk in rurale gebieden wordt nog aan oude gedachtengangen gehangen waarbij gehandicapte personen als nutteloos of zelfs vervloekt worden beschouwd. Minder wordt er geschreven over hoe deze personen zich daadwerkelijk in hun eigen levensonderhoud voorzien, dit onderzoek gaat daar verder op in. Omdat de overheid niets doet om de situatie van gehandicapte personen te verbeteren zijn veel van hen afhankelijk van derden. Toch zijn er wel non governmentele projecten die de situatie van deze groep probeert te verbeteren. Zo bevinden zich in Oeganda meerdere ontwikkelingsprojecten waarbij fysiek- en soms ook geestelijk gehandicapte personen werken. Een van de nieuwere vormen van ontwikkelingswerk is aanwezig op het centrum waar dit onderzoek is verricht, namelijk een Particulier Initiatief. Dit houdt in dat het initiatief kleinschalig is en er een directe geldstroom van de donateurs naar het project loopt. Sommige experts hebben kritiek op deze vorm van ontwikkelingswerk omdat het de onderliggende structuren die de oorzaak zijn van problemen zoals armoede niet worden aangepakt. Toch wordt deze vorm van ontwikkelingswerk vaak ingezet omdat het transparant is voor donateurs en kleinschalig kan worden ingezet bijvoorbeeld om werkgelegenheid te creëren. In dit onderzoek wordt nader ingegaan op wat het deelnemen aan een dergelijk project voor veranderingen kan brengen voor de gehandicapte personen die daar werken. Werken particuliere initiatieven afhankelijkheid in de hand of kunnen zij een bepaald niveau van autonomie verzorgen voor participanten? Over deze

discussie proberen wij een duidelijker beeld te scheppen. Het onderzoek heeft plaatsgevonden op het Mama Kevina's Rehabilitation Centre in Soroti, Oeganda.

Het gehele Centrum wordt in het onderzoek opgenomen. Op dit Centrum wonen namelijk zestig meestal fysiek- en soms ook geestelijk gehandicapte jongeren tussen de leeftijd van 7 en 18. Dit Centrum wordt geleid voor een aantal Katholieke Nonnen van de Orde van The Little Sisters of st. Francis of Assisi en gesteund door een drietal Westerse hulporganisaties. Met name één organisatie wordt onder de loep genomen. In afspraak met de oprichters van dit project is besloten het niet bij naam te noemen. Om het project te anonimiseren wordt er binnen de thesis gerefereerd naar 'het Initiatief'. Het Initiatief steunt het Centrum door middel van de financiering van de bakkerij en alle benodigdheden om hem op te starten. De werking van het gehele Centrum, en de plek die de bakkerij daarbinnen inneemt wordt onderzocht. Het overkoepelende thema bij dit onderzoek hebben is, zoals eerder genoemd 'sociale zekerheid'. Ook de lange termijn doelen van zowel de Zusters voor het Centrum en de werknemers van de bakkerij zijn onderzocht. De hoofdvraag luidt: 'Op welke wijze geeft het Initiatief, in zijn aanwezigheid op het Mama Kevina's Rehabilitation Centre, invulling aan de concepten 'sociale zekerheid' en 'toekomstvisies'.

Om een alomvattend beeld van het Centrum en de positie van de bakkerij daarbinnen te geven, hebben we de onderzoeksfocus zo verdeeld dat Nathan zich richtte op de bakkerij zelf en Eline zich heeft gericht op de Zusters die leiding geven aan het Centrum. Hierdoor hadden we beide een andere onderzoekspopulatie. Nathan bevond zich dagelijks binnen de bakkerij waarbij hij mee heeft geholpen bij de productie van het brood. Het personeel dat werkzaam was binnen de bakkerij was zijn voornaamste onderzoekspopulatie. Zowel het kneden als het bakken van de broden waren belangrijke taken waarbij hij meehielp. Hierdoor kon een vertrouwensband opgebouwd worden door het werk dat hij verrichtte. Binnen de bakkerij bestonden er verschillende taken waardoor de werknemers in groepen opgesplitst waren. De grootste groepen bestonden uit de kneders en de bakkers. De kneders zijn verantwoordelijk voor het mixen van de ingrediënten en het kneden van het deeg. De bakkers zorgen dat de mallen met deeg op de juiste manier in de oven komen, en lang genoeg gebakken worden. Doordat Nathan actief met al deze verschillende productiestappen heeft meegeholpen, heeft hij goed kunnen integreren binnen de onderzoekspopulatie en zijn beide groepen opgenomen in het onderzoek. Broden werden gekneed en gebakken in rondes. Tussen de rondes door hadden de werkers altijd even een pauze om iets anders te doen voordat de volgende ronde gebakken moest worden. Tijdens het werken zelf was er niet echt ruimte om te praten, maar deze pauzes waren de uitgelezen momenten voor het afnemen van interviews of te kletsen over de meest uiteenlopende onderwerpen. De verschillende groepen binnen de bakkerij hadden vaak op

andere tijden pauzes waardoor er de gehele dag gelegenheid was met een aantal mensen persoonlijk te spreken of om deel te nemen aan het productie proces. De voornaamste methode die hiervoor gebruikt is zijn informele gesprekken en open interviews. Omdat er in groepen gewerkt en gepauzeerd wordt was er vaak de gelegenheid met meer dan één informant tegelijk een informeel gesprek te voeren waardoor discussies ontstonden en dieper op onderwerpen ingegaan kon worden. Na een aantal weken werd het duidelijk dat een aantal thema's de werknemers erg bezig hield, waaronder het huwelijk, sparen en toekomstplannen. Hierdoor kon een topiclist op worden gesteld en was het gemakkelijker gerichtte vragen te stellen tijdens deze gesprekken. Ook is Nathan een aantal informanten thuis gaan bezoeken waardoor een duidelijker beeld werd geschept van de sociale, culturele en economische situatie van de werknemers. Ook dit versterkte de vertrouwensband. Eline legde haar focus op de personen die leiding geven aan het gehele centrum, dus niet alleen de bakkerij. Hierdoor waren haar informanten voornamelijk de drie Zusters die dagelijks aanwezig zijn op het Centrum; Zuster Sophie, Zuster Margaret en Zuster Claire. Iedere Zuster had een eigen, duidelijke taak binnen het Centrum waarbij ze zich dagelijks bezig hielden met activiteiten zoals koken, de boekhouding, inkopen doen, meel halen, kinderen naar het ziekenhuis brengen, bezoekers ontvangen en dossiers bijhouden. Iedere ochtend werden deze activiteiten besproken en kon Eline kiezen bij welke activiteiten zij mee wilde helpen. Op een gegeven moment werden haar ook bepaalde taken toebedeeld zoals het voorbereiden van de Mis op donderdag en het ordenen van de dossiers van de kinderen. Hierdoor was ook haar voornaamste methode het houden van informele gesprekken. Ook mocht ze aanwezig zijn bij besprekingen die de Zusters met elkaar hadden en met bezoekers die naar het Centrum kwamen zoals de voorzitters van de Farmers Overseas Action Group, één van de Westerde organisaties die steun biedt aan het Centrum. Om meer informatie te vergaren over de zakelijke kant van het Centrum zijn een aantal formele interviews gehouden waarbij vooraf vragen waren geformuleerd. Dit nam plaats in het kantoor van de Zusters, gelegen op het Centrum, op afgesproken tijden. Hierbij kon meer inzicht worden vergaard over de motieven van de Zusters en de manier waarom zij het Centrum financieel staande houden. Voor beiden is de meeste informatie vergaard door dagelijks aanwezig te zijn op de het Centrum en mee te doen aan de verschillende activiteiten die daar plaatsvinden zoals naaien, bakken, koken en ontspannen.

Om voor de lezer een duidelijk beeld te schetsen van de theoriën die ten grondslag liggen aan dit onderzoek zullen eerst, in het theoretisch kader, verschillende antropologische en sociologische concepten worden uitgewerkt. Deze zijn van belang om de focus van het onderzoek te begrijpen. Daarna zal het Mama Kevina's Rehabilitation Centrum geïntroduceerd worden in de context, waardoor de lezer een duidelijker beeld zal krijgen van de onderzoekslocatie. Hierna volgen vier empirische hoofdstukken. Binnen deze hoofdstukken zal

een duidelijker beeld worden geschetst van de werking van het Centrum en de belevenissen van de personen die daar aanwezig zijn. Hoofdstuk één schetst hierbij een beeld van het gehele Centrum en de verschillende hulporganisaties die daar aanwezig zijn. Hoofdstuk twee zal nader ingaan op wat de verschillende taken zijn van de Zusters en hoe het zorgen voor de jongeren en het Centrum hun dagelijkse realiteit vormt. De eerste twee hoofdstukken zijn geschreven door Eline. Zij neemt het gehele Centrum in beschouwing. De twee hoofdstukken die daarop volgen zijn geschreven door Nathan en zoomen in op de bakkerij die op het Centrum aanwezig is. Hoofdstuk drie gaat vooral in op de sociaal culturele omstandigheden en tradities waar de werknemers mee te maken hebben. In hoofdstuk vier wordt dieper ingegaan op de strategieën die de werknemers gebruiken om het hoofd boven water te houden in deze omstandigheden. Uiteindelijk zullen in de discussie en conclusie de verschillende theoriën, besproken in het theoretisch kader, samen worden gebracht met de data uit onze empirische hoofdstukken om een antwoord te geven op de centrale vraag van dit onderzoek.

2. Theoretisch kader

Binnen dit theoretisch kader zullen wij de antropologische visie op 'ontwikkeling' uiteenzetten, waarna wij één onderdeel van ontwikkeling, namelijk sociale zekerheid verder zullen uitdiepen en dit betrekken op één specifieke vorm van ontwikkelingswerk, namelijk particuliere initiatieven.

'Ontwikkeling' binnen de antropologie.

De term 'ontwikkeling' kent een lange geschiedenis binnen de antropologie waarbij door de tijd verschillende opvattingen en stromingen over het onderwerp dominant waren. Dit komt duidelijk naar voren in de omschrijving die Gardner en Lewis (1996) geven van de term in hun boek *Anthropology, Development and the Post Modern Challenge*:

'Development is an enormously powerful set of ideas which has guided thought and action across the world over the second part of the twentieth century; it involves deliberately planned change, and continues to affect the lives of many millions of people across the world.' (p.2)

Belangrijke discussies binnen de antropologie over ontwikkeling zullen hier besproken worden. Belangrijk om op te merken is wat het denken over 'ontwikkeling' daadwerkelijk inhoudt. Vijftig jaar geleden hield ontwikkeling voornamelijk economische ontwikkeling in; armoede stemde voort uit een gebrek aan economische ontwikkeling, en hier lag dus het probleem wat opgelost moest worden. Zoals Bork en Bouzoubaa (2005) echter opmerken in hun rapport over particuliere initiatieven binnen de ontwikkelingssamenwerking ontstond geleidelijk de realisatie dat onderontwikkeling een resultaat was van de wisselwerking tussen economische, maar ook politieke, sociale en culturele aspecten van samenlevingen.

Bork en Bouzoubaa gaan verder in op de verandering van het gedachtegoed binnen ontwikkelingssamenwerking. Het optimisme van de jaren zestig wordt vervangen door het dependencia denken. Hierbij worden externe factoren als de oorzaak van onderontwikkeling gezien en de nadruk komt te liggen op eerlijke handel. "Trade not aid" wordt het nieuwe motto.

Sommige concepten die eens als waarheden werden beschouwd binnen het denken over 'ontwikkeling' worden inmiddels als compleet ethnocentrisch ervaren. Zo ook het concept dat ontwikkeling lineair is, waarbij het Westen voorloopt op de rest van de wereld. Gardner en Lewis omschrijven in hun eerder genoemde boek hoe de gedachte heerste dat het Westen compleet ontwikkeld zou zijn en alle andere samenlevingen in een proces zitten waarbij zij uiteindelijk net zo ontwikkeld zouden worden. Het modernisme heeft echter niet gezorgd voor de verbetering van levens zoals het beloofde, volgens velen zou dit te maken hebben met de structuren die achterblijfselen zijn van het kolonialisme, waarbij bepaalde samenlevingen en

groepen binnen samenlevingen structureel het onderspit delven. Één van de meest prominente discussies over ontwikkeling wordt aangekaart door Grillo (1997) en is hier nauw mee verbonden; kan ontwikkeling gezien worden als iets wat opgelegd wordt en dus onderdrukkend is, of is het daadwerkelijk iets wat voor ontwikkeling zorgt? In veel literatuur over ontwikkeling is een overheersense *Manichean Vision* op te merken, waarbij onderontwikkeling het 'kwaad' is en ontwikkeling het 'goed' wat dit bestrijdt.

We spreken hier van *anthropology of development* waarbij we ons concentreren op wat er in het heden gebeurt en niet zo zeer van wat Gabriel (1991) *development anthropology* noemt waarbij we ons focussen op wat er in de toekomst zou moeten gebeuren. De antropologie van ontwikkeling houdt dus in dat er kritisch gekeken wordt naar ontwikkeling en het proces van ontwikkeling.

Escobar maakt in zijn boek *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World* (1995) een belangrijk punt over ontwikkeling. Volgens Escobar heeft de gewoonte van overheidsinmenging in bepaalde Staten een norm gecreëerd voor hoe ontwikkeling plaats zou moeten vinden. Samen met de professionalisering van de ontwikkelingsociologie heeft dat ervoor gezorgd dat er veel kennis over ontwikkeling werd geproduceerd, maar vooral ook kennis over hoe macht uit te oefenen over 'Derde Wereldlanden'. Ontwikkeling was, en is volgens Escobar nogsteeds voornamelijk 'top-down', ethnocentrisch en met een technocratische aanpak. Een aanpak waarbij samenlevingen en culturen worden gezien als abstracte concepten en statistieken die omhoog moeten worden gewerkt op de schalen van ontwikkeling. Het discours tussen de onderontwikkelden en de mensen die ontwikkeling komen brengen wordt hierdoor al vóór contact vastgelegd.

Sommige antropologen zien ontwikkeling echter niet als een gevecht tussen het 'pure' en het onderdrukte. Volgens Ferguson (1990) is ontwikkeling een dominante problematiek, hij ziet het als een interpretatieve lens waardoor wij de arme delen van de wereld bekijken. Ontwikkeling is hierbij eerder een manier van denken. In het algemeen kan gezegd worden dat binnen de antropologie voornamelijk kritiek is op de manier waarop ontwikkeling geïmplementeerd wordt en de rol die inheemse volken verwacht worden aan te nemen, namelijk een passieve en naïve rol.

Een vrij nieuwe tak binnen de ontwikkelingssamenwerking streeft ernaar verandering te brengen in de 'top-down' manier van ontwikkelingswerk, waarbij projecten eerder een contract worden tussen lokale actoren en mensen die hulp komen bieden namelijk particuliere initiatieven. Deze vorm van ontwikkelingsamenwerking zal later besproken worden. Eerst volgt een analyse van het concept sociale zekerheid, wat binnen de antropologie en ontwikkelingsociologie beschouwd wordt als een cruciaal aspect van armoede bestrijding voor mensen in ontwikkelingslanden.

Sociale zekerheid en coping strategieën

Armoede wordt in de antropologie volgens Green (2006) niet gezien als het resultaat van historische en sociale relaties, maar als een probleem dat geëlimineerd moet worden om sociale orde en functionaliteit te behouden. Zoals hiervoor beschreven houden antropologen er een bepaalde mening op na wanneer het op het ontwikkelingsvraagstuk aankomt. Wat alle vormen van ontwikkeling en armoedebestrijding gemeen hebben is dat ze op een bepaald niveau korte of langdurige sociale zekerheid proberen te creëren. Er zijn verschillende vormen van sociale zekerheid waarvan we de belangrijkste willen toelichten.

De vorm van sociale zekerheid die de grootste connectie heeft met de Westerse wereld is formele sociale zekerheid. Dixon (1999:3) geeft de volgende definitie van formele sociale zekerheid zoals die vaak aanwezig is in westerse landen: 'public measures that provide cash and in-kind benefits upon the occurrence of prescribed contingencies, namely, lost or inadequate earnings (income replacement or maintenance), and to offset the cost of supporting dependents (income supplementation)'. Sociale zekerheid is binnen deze definitie dus een vervangend inkomen in het geval een persoon zelf niet meer in staat is zich in zijn levensonderhoud te voorzien.

Formele sociale zekerheid kan de economische groei en stabiliteit binnen een maatschappij bevorderen en is tevens een belangrijke factor in armoede bestrijding. Naar mate er meer sprake is van formele sociale zekerheid, vaak in de vorm van uitkeringen, pensioenen en verzekeringen kan de impact van klappen in inkomstenwinning beter worden opgevangen (Dixon 1999). Bailey (2004) schrijft over de ontwikkeling van sociale zekerheid in Afrika en welke middelen hierbij kunnen helpen. Hij geeft aan dat het meestal de allerarmsten zijn die geen enkele aanspraak hebben op formele sociale zekerheid. Zij zijn daarom het meest de dupe van financiële schokken en hebben vaak een groot probleem als bijvoorbeeld het hoofd van een gezin wegvalt of iemand dure medicijnen nodig heeft. Een meer elementaire vorm van formele sociale zekerheid is volgens Dau (2003) de zekerheid van primair onderwijs, primaire gezondheidszorg, water en voedsel, en noodhulp in het geval van rampen. In sommige gevallen kunnen mensen zelfs niet rekenen op overheidssteun bij het ontbreken van basisbehoeften.

Een meer aanwezige vorm van sociale zekerheid in ontwikkelingslanden is informele sociale zekerheid. Dat is sociale zekerheid die niet door de staat of overheid wordt gefaciliteerd. Ginneken (1999) legt in zijn boek uit hoe dit werkt. Het grootste gedeelte van de bevolking in ontwikkelingslanden werkt in de informele sector, mensen in deze sector leveren vaak geen of weinig bijdrage aan het bruto nationaal product door middel van loonbelastingen en dergelijken. Daarnaast zijn mensen werkzaam in de informele sector vaak arm en hebben weinig mogelijkheid tot sparen, of op individueel niveau te participeren in sociale zekerheids programma's. Meer dan de helft van de wereldbevolking is werkzaam in de informele sector en

heeft geen toegang tot formele sociale zekerheid die gericht is op het behoud van inkomsten. Deze groepen mensen hebben buiten de staat om vaak eigen regelingen getroffen om toch ergens op te kunnen terugvallen in tijden van nood. Dit is informele sociale zekerheid.

Informele sociale zekerheid is een sociaal vangnet dat niet alleen bestaat uit financiële hulp die geboden wordt nadat er voldaan is aan een aantal criteria, het dekt vaak ook de basisbehoeften op het gebied van medische zorg en voedsel (Ginniken 1996). Een recente ontwikkeling in informele sociale zekerheid zijn arbeidscollectieven. Dat zijn collectieven waarbij mensen die in de informele sector werkzaam zijn hun eigen netwerk van sociale zekerheid opzetten. Deze collectieven zijn gebaseerd op wederzijds vertrouwen en contributies. Mocht iemand om een bepaalde reden geen inkomsten meer kunnen genereren dan kan hij of zij aanspraak maken op steun die door het collectief bij elkaar is gespaard (Ginniken 1996).

Volgens Karimli (2012) is de meest traditionele gever van informele sociale zekerheid de familie. In veel samenlevingen waar formele en individuele sociale zekerheid niet of nauwelijks bestaat, is de familie de belangrijkste bron van zorg en opvang in geval van nood. Dit systeem werkt op basis van solidariteit en reciprociteit, en verplicht leden van de familie elkaar te helpen. In sommige samenlevingen bestaan zelfs maatschappelijke sancties voor degene die dat niet doet (Kasente 2000). Meerdere schrijvers (Kasente 2000, Ginniken 1999) erkennen dat familiebanden nog steeds een grote rol spelen in het leveren van informele sociale zekerheid in ontwikkelingslanden, maar wijzen erop dat door verschillende redenen een toenemende druk komt te staan op dit soort relaties. De eerste is urbanisatie, naarmate meer mensen van het platteland naar de stad trekken verliezen familiebanden geleidelijk hun cohesie met als gevolg een minder gevoel van verantwoordelijkheid tegenover familieleden. Anderen (Hitchcock 2011; Seeley 2009; Karimli 2012) beargumenteren dat de hoge percentages van HIV besmetting onder de bevolking van verschillende ontwikkelingslanden ook invloed heeft op familierelaties. De ernstig zieken kunnen niet meehelpen in het opbrengen van inkomsten en vragen tegelijkertijd veel zorg van degenen die daar wel toe in staat zijn. De tijd die zij kwijt zijn in het verzorgen van zieke familieleden kunnen zij niet gebruiken om inkomsten te genereren, en tegelijkertijd zijn de medicijnen vaak prijzig.

In ontwikkelingslanden en in post-conflict situaties is zekerheid op inkomen, ook in de toekomst, minstens net zo belangrijk als het kunnen terugvallen op danwel informele of formele sociale zekerheid. In deze gebieden biedt de overheid vaak nauwelijks voorzieningen. De werkgelegenheid is laag en mensen zijn voor een inkomen vaak op hun eigen creativiteit en handelen aangewezen. Davies (1996) noemt dit coping strategieën. Coping strategieën zijn volgens haar de manieren waarop mensen succesvol omgaan met crisissituaties. Ze beargumenteert verder dat kwetsbare huishoudens en individuen coping strategieën gebruiken als standaard mechanisme om te overleven. Dercon (2002) bekijkt coping strategieën in iets

breder zin. Hij beschouwt het als de technieken die mensen gebruiken om de impact van economische schokken te reduceren. Met een schok bedoeld Dercon een gebeurtenis of ontwikkeling die het inkomen of de aard van het inkomen beïnvloedt. In ontwikkelingslanden is het risico op zulke schokken relatief hoog. De moeite die mensen hebben met het omgaan met zulke schokken hangt af van de aard en intensiteit van de schok. Hoe intenser de schok, hoe meer moeite mensen hebben om ermee om te gaan. Voor iemand die voor zijn inkomsten afhankelijk is van de landbouw heeft een korte ziekte bijvoorbeeld minder effect op de aard en moeilijkheid van zijn coping strategieën dan bijvoorbeeld een mislukte oogst. Dercon beschrijft niet alleen wat coping strategieën zijn, maar geeft er ook een aantal voorbeelden van. De eerste heeft te maken met het vermijden van risico's, door simpelweg lage risico activiteiten te ondernemen en het verspreiden van bronnen van inkomen. Zelfs als de opbrengst ervan laag is. Het investeren in jezelf als garantie voor de toekomst, door meer winstgevende activiteiten te ondernemen is ook een belangrijke coping strategie. Ginniken (1999) noemt dit 'life insurance'. Investeren in jezelf gebeurt op verschillende manieren. Bijvoorbeeld in de vorm van het opzetten van een eenmanszaak, een bedrijfje of op een andere manier voor jezelf beginnen. Door in jezelf te investeren proberen mensen een hogere mate van onafhankelijkheid en reducering van de impact van economische schokken te creëren. Tegelijkertijd is het belangrijk te melden dat het opstarten van kleinschalige of grootschalige winstgevende activiteiten niet makkelijk te realiseren is bij gebrek aan kennis, capitaal of andere belemmeringen. Een andere voor de hand liggende coping strategie die Dercon (2002) noemt is het sparen in goede tijden, waarvan geprofiteerd kan worden in mindere tijden. Een iets geavanceerdere coping strategie is het delen van risico's met een groep mensen op informele manier. Dit soort informele sociale opvangnetten komen voor in verschillende samenstellingen binnen bijvoorbeeld leden van familie, etnische groepen, buurtgemeenschappen maar ook in professionele netwerken. Eerder noemden we deze strategie ook al als voorbeeld van informele sociale zekerheid. Belangrijk is dat het doel van deze strategie net als andere coping strategieën het reduceren van de economische impact van schokken is. De laatste coping strategie draait om extra of alternatieve inkomsten genereren op het moment dat moeilijke tijden aanbreken. Bijvoorbeeld door tijdelijk migreren, of het verzamelen van natuurlijke bronnen als brandhout.

Stigmatisering gehandicapten

Zoals hiervoor omschreven wordt de familie in veel ontwikkelingslanden als de voornaamste verzorger van sociale zekerheid gezien. Bij het ontbreken van overheidssteun op dit gebied en een instabiele arbeidsmarkt kan men vaak op de familie terugvallen voor steun in het voorzien van de basis levensbehoeften. Voor bepaalde groepen binnen de samenleving valt deze vorm van sociale zekerheid echter ook weg doordat zij tot een groep worden gerekend waar een sociaal

stigma tegen heerst. In veel samenlevingen heerst tegen mensen met een handicap een dergelijk stigma. Uit meerdere onderzoeken, geanalyseerd door Harol Yuker (1988) is gebleken dat mensen zonder handicaps over het algemeen een negatieve houding hebben tegenover personen met een handicap. Een bepaald niveau van ongemak wordt gevoeld wanneer er interactie is met een gehandicapt persoon. Dit ongemak kan zich uitwerken tot een sociaal stigma wat sociale uitsluiting tot gevolg kan hebben. Binnen de antropologie wordt het concept stigma vaak omschreven als het hebben van 'a discrediting attribute, an un-desired differentness from social expectation (Goffman, 1963). Kritiek op Goffman is dat hij zijn werk vooral richt op micro-niveau stigmatisering en geen culturele kenmerken van de samenleving bij de perceptie van gehandicapten betreft. Shuttleworth (2000) beargumenteert echter dat de mate van stigmatisering afhankelijk is van de culturele context waarin een gehandicapt persoon zich bevint. Dit heeft te maken met het feit dat iedere culturele setting een specifieke set kwaliteiten van belang acht. Binnen bepaalde samenlevingen zijn fysieke kwaliteiten van belang omdat bijvoorbeeld zwaar werk verricht moet worden op het land om te overlevingen, hierdoor wordt de negatieve connotatie van fysieke handicaps des te groter. Ablon (2002) beargumenteert dat hoe sterker deze mate van stigmatisering, hoe groter de mate van sociale uitsluiting zal zijn. Dit leidt ertoe dat gehandicapte personen zelfs binnen hun familie als 'nutteloos' worden geacht waardoor zij ook hier sociale uitsluiting zullen ondervinden en ook in dit sociaal spectrum geen sociale zekerheid kunnen vinden. Zij zijn dus in meerdere mate afhankelijk van derden in het bevorderen van sociale zekerheid. Particuliere initiatieven zijn een redelijk nieuwe vorm van ontwikkelingswerk, die kan bijdragen aan de vorming hiervan.

Particuliere Initiatieven

Wanneer het aankomt op projecten die, onder andere, sociale zekerheid willen bieden zijn er verschillende vormen van ontwikkelingssteun te onderscheiden. Naast de traditionele instituties zoals multilaterale ontwikkelingssteun (tussen overheden), bilaterale ontwikkelingssteun (door overheden) en civilaterale ontwikkelingssteun (niet-gouvernementeel) is er een nieuwe tak in de ontwikkelingshulp ontstaan die wordt aangeduid als de philaterale ontwikkelingssteun. Kinsbergen en Schulpen analyseren deze tak van de ontwikkelingssteun in hun rapport 'The Anatomy of the Private Initiative' (2010). Deze zijtak wordt gekenmerkt door het feit dat alles op vrijwilligheid gebaseerd is. Één vorm van philaterale ontwikkelingssteun zijn particuliere initiatieven (PI's). Deze projecten zijn opgezet door (Nederlandse) **????** burgers, toch vallen ze niet onder civilaterale ontwikkelingssteun, omdat deze categorie dan zo breed zou worden dat het als concept betekenisloos zou worden.

PI's zijn aan een aantal kenmerken te herkennen, zo geven zij steun aan ontwikkelingslanden op een directe manier, lopen donaties niet via andere ontwikkelingsprojecten, krijgen zij geen financiële steun van de overheid en zijn zij erg kleinschalig. Vaak

focussen deze projecten zich op directe armoede bestrijding of educatie.

Er bestaat echter kritiek op deze manier van armoede bestrijding. Volgens Brok en Bouzoubaa (2005) bestaat binnen de ontwikkelingssector de angst dat particuliere iniatieven een achterhaalde visie hebben op ontwikkelingswerk en dat zij dezelfde fouten zullen begaan als de professionals dertig jaar geleden maakten. Één van deze fouten is het creëren van afhankelijkheid. Sommige critici stellen dat het geven van hulp het iniatief tot handelen wegneemt. Ook het uitzenden van deskundigen wordt gezien als een negatieve invloed omdat het de lokale arbeidsmarkt zou verdringen en afhankelijkheid zou versterken. Veel particuliere iniatieven proberen dit probleem echter te ontkrachten door middel van *ownership*. Dit concept houdt in dat de doelgroep actief participeert in het project waardoor zij zelf als het ware de 'eigenaren' worden. Dit helpt ook de duurzaamheid van projecten te bevorderen. Het ontbreken van duurzaamheid van PI's is ook een kritiekpunt wat vaak geleverd wordt omdat zij een oppervlakkige oplossing voor armoede zouden leveren, waardoor de structuren die in de eerste instantie voor de armoede zorgden blijven bestaan.

Uit onderzoek van Brok & Bouzoubaa (2005;33-34) bleek dat PI's zich ervan bewust zijn dat ontwikkelingshulp kan leiden tot afhankelijkheid. Waardoor zij veel waarde hechten aan een actieve, participerende rol van de lokale bevolking.

3. Context.

Ons onderzoek heeft plaatsgevonden in Soroti, een centraal gelegen stad ongeveer driehonderd kilometer verwijderd van de drukke hoofdstad Kampala. De weg naar Soroti leidt door bossen, langs theeplantages en open velden. De laatste vijfenzeventig kilometer duren het langst vanwege de ontelbare diepe gaten in de weg waardoor iedere chauffeur gedwongen wordt langzaam te rijden. Wie de rit per bus of minitaxi heeft afgelegd stapt uit in een kleine maar bruisende stad waar volgens het 'Uganda bureau of statistics' ongeveer 66.000 inwoners wonen. De schattingen zijn niet heel accuraat aangezien Oegandezen meestal niet beschikken over een paspoort en adressen zoals die in Europa bestaan. Soroti is verreweg de grootste stad in de omgeving. Zijn geografische ligging betekent dat Soroti een belangrijke verbinding is voor routes naar verschillende plekken naar het Noorden en Oosten van het land. Hier is het mogelijk de dingen te vinden die je ook in elke Europese stad van formaat zou verwachten, maar dan in een Oegandees jasje. Er zijn restaurants, supermarkten, banken, een ziekenhuis, scholen, uitgaansgelegenheden, hotels, en winkels voor allerlei handelswaar en diensten. Daarnaast is er een drukke markt waar groenten, fruit, vlees en vele andere producten worden aangeprijsd.

Ongeveer anderhalve kilometer buiten Soroti in Westelijke richting ligt de buitenwijk Pamba. De weg ernaartoe is een tweebaans ongeasfalteerde weg die verandert in een glibberige glijbaan als het regent. Ook in Pamba zijn een aantal kleine restaurantjes en barretjes te vinden waar men bier of een lokaalgestookte drank kan drinken, maar het is duidelijk een stuk armer dan Soroti. Een typische woning in deze buurt bestaat uit een kamer van ongeveer drie bij drie zonder electriciteit. De aaneengeschakelde kamers waar de meeste mensen in wonen zien er wat afgetrapter uit en men leeft er dichter op elkaar dan in Soroti Town. Als vormen van entertainment zijn er naast de de barretjes nog een aantal andere plekken om heen te gaan. Voor 500 shilling (15 eurocent) is het mogelijk naar de lokale bioscoop gaan waar de eigenaren meestal Amerikaanse of Chinese vechtfilms vertonen op kleine tv's op vol volume. Voor hetzelfde geld is het ook mogelijk een potje te poolen.

Even buiten Pamba ligt het 'Mama Kevina's Rehabilitation Centre'. Een kleine zandweg zonder veel verkeer leidt langs een grote basisschool naar het Centrum. Het terrein dat ongeveer zo groot is als een voetbalveld is omheind met een twee meter hoog hek. De enige poort wordt 's nachts bewaakt door William de poortwachter. Op het terrein dat vooral met gras bezaaid is, staan een aantal gebouwen van een enkele verdieping. Er staat een slaapzaal voor de jongens, een voor de meisjes, een keuken met eetzaal, een waterpomp, een WC en doucheblok. Er staat ook een klein gebouw voor de generator en ten slotte helemaal achteraan op het terrein de bakkerij. Verder staan er een aantal oude en jonge bomen her en der verspreid die de nodige schaduw geven aan kinderen en werkers op momenten van rust.

Het rehabilitatiecentrum wordt in zo goed mogelijke banen geleid door drie Zusters van

de orde van St. Francis of Assisi. Zuster Sophie staat aan het hoofd en wordt bijgestaan door Zuster Margaret en Zuster Claire. Zuster Sophie komt oorspronkelijk uit Kenia, de andere twee Zusters komen uit het Noorden van Oeganda. Alhoewel ze ieder een andere taak hebben op het terrein werken ze samen in het opvangen van gehandicapte kinderen uit heel Oeganda. De drie Zusters wonen in een klein klooster dat niet ver van het Centrum ligt. In het klooster wonen nog een aantal andere Zusters die elders werken of met pensioen zijn. Op het Centrum krijgen de Zusters geregeld bezoek van Zusters of priesters uit andere delen van Oeganda, Kenia of Tanzania. Iedere donderdag komt bijvoorbeeld priester Paul naar het Centrum en verzorgt een mis in de eetzaal die tijdelijk omgetoverd wordt tot kerk. De meeste Oegandezen zijn Katholiek, een erfenis van de koloniale periode. Verschillende religies tolereren elkaar onderling goed, maar het niet geloven in een God is voor veel Oegandezen niet goed te bevatten. De meeste Oegandese Christenen gaan trouw iedere zondag naar de kerk, zelfs in de dorpen waar een kerk niet veel meer hoeft te zijn dan een open plek onder de bomen, of een onafgebouwd gebouw met geïmproviseerde banken. Naast het Christendom en de Islam zijn er nog steeds lokale medicijnmannen die traditionele methoden gebruiken om mensen te beheksen. Ze zouden mensen ziek kunnen maken, of juist genezen. Niet veel Oegandezen zouden openlijk toegeven dat ze geloven in de krachten van medicijnmannen, maar ontkennen doen ze het evenmin.

De kinderen die op het Centrum wonen lijden aan allerlei soorten fysieke en mentale handicaps zoals polio, vergroeiingen, amputaties, en nog veel meer. Het Centrum heeft een capaciteit voor zeventig kinderen maar die capaciteit wordt niet volledig benut. Gehandicapt zijn in Oeganda zorgt voor bepaalde beperkingen waar verschillende factoren een rol bij spelen. De eerste factor bestaat uit het feit dat het grootste gedeelte van Oeganda bestaat uit platteland, bezaait met kleine dorpjes. De Oegandezen die hier wonen komen zelden in de steden en leven grotendeels volgens de traditionele manier. De toegevoegde waarde van een opleiding wordt welliswaar steeds meer erkend, maar tegelijkertijd maken maar weinig kinderen de middelbare school af. De dagelijkse activiteiten die mensen ondernemen in rurale omgevingen om in hun levensonderhoud te voorzien zijn dan ook vooral van fysieke aard, waar niet veel scholing voor vereist is. Mensen met een handicap kunnen dit werk vanzelfsprekend minder goed doen. Tegelijkertijd kan het ook voor niet gehandicapten lastig zijn om vanuit traditionele levenswijze over te stappen naar meer winstgevende activiteiten. De tweede factor is het stigma dat rond gehandicapten hangt. Ze zouden dom en nutteloos zijn en worden daarom achtergesteld ten opzichte van andere Oegandezen op het gebied van educatie en allerlei andere sociale en maatschappelijke voorzieningen en kansen. Daarnaast hebben families op het platteland zelden genoeg geld om hun gehandicapte kind de juiste voorzieningen te bieden. Dit soort kinderen komen via allerlei verschillende wegen bij het revalidatiecentrum terecht. Op het moment dat zij daar aankomen wordt voor ieder kind gekeken wat er moet gebeuren en hoe de Zusters

daarbij kunnen helpen. Voor ieder geval is dit anders. Kinderen ontvangen medische hulp in de vorm van operaties, medicijnen en doktersbezoeken. De kinderen eten en slapen op de compound maar gaan elders naar school, behalve als ze de naaiopleiding volgen die wel op de compound wordt aangeboden. De kinderen krijgen voor ze 's morgens naar school gaan ontbijt in de eetzaal. Ze gaan naar de aangrenzende basisschool of naar de middelbare school die aan de andere kant van Soroti ligt. Tussen de middag komen ze terug en eten ze lunch samen met de werknemers van de bakkerij waarna de oudere kinderen weer naar school gaan en de onderbouw op het Centrum blijft. Rond een uur of vijf komen ze terug en afhankelijk van welke dag in de week het is zijn er verschillende activiteiten gepland. 'S Avonds gaan de Zusters terug naar het klooster, de enige volwassene die dan nog aanwezig is op het Centrum is William de poortwachter. De Zusters hebben echter ook een slaapkamer op het Centrum gelegen in de Slaapzaal van de meiden zodat ze, wanneer het nodig is, daar kunnen slapen om toezicht te houden over de kinderen. Dit gebeurt wanneer een van de kinderen ziek. Het Centrum wordt totaal gefinancierd met geld dat van ontwikkelingsorganisaties komt, of uit inkomen genererende activiteiten. Sommige van de ouders dragen daarnaast nog een contributie bij voor hun kind, maar lang niet allemaal. Overheids instellingen die dit soort faciliteiten bieden of ondersteunen bestaan simpelweg niet, of er moet voor betaald worden met geld dat families op het platteland maar zelden hebben.

De Zusters hebben een behoorlijke taak te vervullen in het draaiend houden van het Centrum. Ze zijn verantwoordelijk voor behoeften van de kinderen zoals eten, drinken, schoolgeld en het betalen van medische hulp. De Zusters zijn op hun beurt afhankelijk van derden om het financiële plaatje rond te krijgen en door te kunnen gaan met het managen van het Centrum. Omdat ze van de overheid niets hoeven te verwachten hebben ze nauw contact met een aantal ontwikkelingsorganisaties uit Westerse landen. Vooral Zuster Sophie is heel actief in het onderhouden van deze contacten, en het aanboren van nieuwe manieren om projecten gefinancierd te krijgen. Zij is immers hoofverantwoordelijke voor het Centrum. Zonder deze hulp van buitenaf is het vrijwel onmogelijk voor het Centrum om door te blijven draaien. Hulp van deze ontwikkelingsorganisaties komt op vele manieren. Een van die manieren is de constructie van de bakkerij die achterop het terrein staat. Alle benodigdheden zoals het gebouw zelf, de aanleg van electriciteit, mixers, een weegschaal, ovens, de betegelde vloer, de tafels, ect zijn gedoneerd door de organisatie. Het gebouw is ongeveer vijftwintig meter lang, en een meter of tien breed. Het heeft een hoog puntig dak dat ervoor zorgt dat de hitte zo min mogelijk blijft hangen op werkhoogte. Verschillende ruimtes zijn ingericht voor verschillende doelen zoals het magazijn, de kneedruimtes en de ovensgang.

Voor het Centrum vormt de bakkerij een van de inkomen genererende activiteiten maar dat is maar een deel van het plaatje. De bakkerij geeft werkgelegenheid aan heel scala aan

werkers met en zonder handicap, die zes dagen per week brood kneden, bakken, inpakken, distribueren en verkopen. De meeste van deze werkers komen uit relatief arme gezinnen uit rurale gebieden in andere delen van Oeganda, maar wonen nu in de wijk Pamba in kleine gehuurde huisjes. Zes dagen per week lopen of fietsen ze iedere morgen vanuit hun huis naar het Centrum. De meeste van hen hebben niet lang op school gezeten en nog niet eerder een baan gehad. Voordat ze in aanraking zijn gekomen bij de bakkerij leefden de werkers vooral van kleinschalige landbouw en andere lage risico activiteiten. Zowel de gehandicapten als niet gehandicapten hebben te maken met een slechte en laagbetaalde arbeidsmarkt waarbinnen het lastig is de levensstandaard te verbeteren.

4. Empirische Hoofdstukken

Hoofdstuk 1: Inkomstenbronnen

Iedere ochtend wandelen de Zusters Sophie, Margaret en Claire vanaf hun klooster naar het Mama Kevina's Rehabilitation Centrum. Zij zijn hier verantwoordelijk gesteld voor het verzorgen van zestig, soms geestelijk, maar voornamelijk fysiek gehandicapte jongeren. Het klooster, dat twee straten verder ligt, huisvest zeven nonnen, maar heeft ruimte voor tientallen. Het huis en de grond zijn het eigendom van de orde van de Little Sisters of St. Francis of Assisi, en de Zusters wonen en dus gratis. Als non van deze orde worden de Zusters iedere vier jaar naar een andere locatie gestuurd om daar voor de armen, zieken of hulpelozen te zorgen. Zij hebben hier zelf geen inspraak in en Moeder Overste, door de Zusters omschreven als de 'president' van de orde, kan hen overal in Oeganda, Kenia of Tanzania plaatsen. En dus lopen zij na de ochtendmis en een licht ontbijt van brood en thee over de rode, ongeasfalteerde weg naar hun werk. Het Mama Kevina's Rehabilitation Centrum wordt steeds overgedragen aan andere Zusters die daar op missie worden gestuurd. Soms zijn de Zusters het niet eens met waar ze geplaatst worden. Tijdens een gesprek met Zuster Sophie over hoe ik zelf reageerde op de handicaps van de kinderen en welke emoties dat bij mij losmaakte bekende ze me dat ze in de eerste instantie grote moeite had met de handicaps van de kinderen toen zij in het begin aangesteld werd als Zuster op het Centrum:

“Het eerste kind dat ik zag had geen armen en geen benen. Ze was alleen een romp en ik kon niet naar haar kijken. Ik schrok enorm van haar. Ik moest meteen gaan liggen en ben een week niet mijn kamer uitgekomen. Toen ik uiteindelijk naar buiten ging ben ik al mijn spullen in gaan pakken en heb ik de bus naar Jinja genomen om Moeder Overste te overtuigen me ergens anders te plaatsen.”

Deze houding van afschuw komt volgens de Zusters voornamelijk voort uit een gebrek aan gewenning. Zuster Margaret had in haar hele leven nog maar één keer een gehandicapt persoon gezien voordat ze bij het Centrum kwam werken. Ze vertelde dat deze kinderen als nutteloos worden gezien en zodanig worden verwaarloosd dat ze vanzelf komen te overlijden. Velen worden verstoten en als ze in het openbaar komen worden ze consequent lastiggevallen. Deze groep heeft binnen de maatschappij een zwakke sociale positie. Toen Mother Mary Kevin Kearney de orde van St. Francis in 1923 oprichtte, kwam haar motivatie voort uit het onrecht dat Afrikaanse vrouwen aan werd gedaan doordat zij door stigmatisering in een onderdanige positie binnen de maatschappij werden geplaatst. Het was haar streven om binnen de orde de Zusters hoog op te leiden zodat zij zelf uit deze onderdanige positie weg konden breken, en ook anderen in een zwakke positie zouden kunnen helpen waaronder gehandicapte personen. Dit

idee van *advocacy* voor achtergestelde groepen schemerde ook door in de motiverende woorden die Zuster Sophie van Moeder Overste te horen kreeg toen ze eenmaal in Jinja arriveerde:

“Dat meisje, zonder armen en benen, had zo graag liefde willen geven, maar dat kan ze niet. Ze was zo graag mooi geweest, maar dat is ze niet. Ze had zo graag voor zichzelf willen zorgen, maar dat kan ze niet. Jij kan wel voor haar zorgen, en omdat je gezond bent kun je zo veel liefde aan haar geven.”

Voor Zuster Sophie was dit motivatie genoeg om terug te keren en weer op het Centrum te gaan werken. Maar binnen de Oegandese maatschappij is de houding naar gehandicapten vaak minder positief. Zelfs binnen de Christelijke gemeenschap heerst vaak een negatief beeld over gehandicapte personen. Een schrijnend voorbeeld hiervan is het verhaal over hoe het Centrum in de wijk Pamba kwam te liggen. Alhoewel het Centrum nu in Pamba ligt, vertelde Sister Margaret dat het in de eerste instantie in een andere wijk van Soroti lag, namelijk Madera. In Madera staat een klooster met nonnen van dezelfde orde, een school voor blinde kinderen, een meisjesschool en een luxe resort. Naast dit hotel ligt een Medical Centrum, maar ooit lag daar het Mama Kevina's Rehabilitation Centrum. Het land waar de gehandicapte kinderen toen woonden was van de Katholieke Kerk in Oeganda. Op een dag kwam er een priester langs en hij werd woest dat er een dergelijke instelling op hun land stond. Hij riep “Wat doen jullie hier met die kinderen? Deze kinderen zijn nutteloos!”. Met veel geweld heeft hij alle Zusters en kinderen van het terrein gejaagd waardoor zelfs een gehandicapt kind kwam te overlijden. Volgens Zuster Margaret waren de kinderen in shock “Tranen stroomden, stroomden, stroomden van hun wangen.” Vanuit deze gebeurtenis ontstond het besef dat om de kinderen veilig te houden, dat de voornaamste verantwoordelijkheid is van de nonnen, zij een eigen plek zouden moeten hebben die niemand van hen af zou kunnen pakken en zo zelfvoorzienend mogelijk worden.

Om in de basisbehoeften van de jongeren te kunnen voorzien moeten de Zusters een inkomen genereren. Zij ontvangen namelijk geen geld van de Katholieke kerk of de Oegandese overheid. Daarom doen zij aanspraak op twee Nederlandse hulporganisaties; het Liliana Fonds, het Particuliere Initiatief en de Engelse hulporganisatie FOAG. Hieronder zal ik deze drie hulporganisaties apart bespreken en uitleggen hoe zij bij dragen aan het onderhouden van het Centrum.

Het Liliana Fonds, door de nonnen 'Lilian' genoemd, richt zich voornamelijk op 'individual child care'. Wanneer het Liliana Fonds een kind voor zijn rekening neemt worden alle medische behandelingen, scholing en vaak extra lasten vergoed. Niet alle kinderen vallen echter onder dit Fonds. Zuster Sophie kiest ieder jaar een tiental kinderen uit om voor hen een aanvraag voor sponsoring samen te stellen. De uitgekozen kinderen zijn degenen die op dat moment het meest

hulpbehoevend zijn, bijvoorbeeld als ze verstoten zijn, beide ouders zijn overleden of als ze veel medische hulp nodig hebben. Van deze kinderen worden er altijd maar twee of drie daadwerkelijk uitgekozen, dus om teleurstellingen te voorkomen worden de kinderen niet ingelicht over de aanvraag maar denken zij dat ze vragen moeten beantwoorden voor de dossiers van de Zusters zelf. Ik werd verantwoordelijk gesteld voor het invullen van de formulieren en het maken van fotos als bijlage bij de aanvraag. De vragen, die in totaal zes kantjes besloegen, moesten door de kinderen zelf beantwoord worden. Jimmy, een van de oudste en intelligentste jongens op het Centrum hielp mee als vertaler. Jimmy woont zelf al ongeveer tien jaar op het Centrum. Doordat hij op de middelbare school zulke goede cijfers haalde mag hij nu op kosten van de Zusters naar de Business School, vergelijkbaar met het Nederlandse HBO. Door zijn goede beheersing van Engels en Ateso, de lokale taal in Soroti, was hij uitermate geschikt in zijn rol als tolk. De vragen variëerden van een omschrijving van de handicaps tot een omschrijving van de persoonlijke gezinssituaties van de kinderen. Al snel werd het gebrek aan medische kennis van de kinderen duidelijk, ook over hun eigen handicaps. Zo dacht een van de oudere jongens, die als kind polio had gekregen en nu in een rolstoel zat dat, ondanks dat hij normaal geboren was, zijn hart hem van de binnekant op had gegeten en dat hij daarom zijn ledematen vrijwel niet meer kon gebruiken. Een aantal vragen later bleek dat hij nog nooit naar een arts was geweest om de precieze oorzaak van zijn aandoening te achterhalen. Nog een meisje, die haar onderbeen had verloren aan kanker, was van mening dat de druk van haar krukken onder haar armen nu ook kanker in haar oksels aan het veroorzaken was. Zuster Margaret was op dit moment ook aanwezig in het hoofdkantoor waar de formulieren werden ingevuld. Ze keek bij dit antwoord op van haar boekhouding en knikte instemmend.

Het verhaal dat Zuster Sophie me vertelde over haar onwennigheid rond de kinderen aan het begin van haar missie had me de indruk gegeven dat er een sterk negatief beeld van gehandicapte mensen heerst in Soroti en omstreken. Dit beeld werd versterkt toen de kinderen voor de formulieren een omschrijving gaven van hun gezinssituaties. Vaak was het namelijk zo dat de moeder van het kind was verlaten door haar man na het krijgen van het gehandicapte kind. Zuster Margaret vulde aan dat 'Deze vrouwen worden gezien als slechte vrouwen. Zij hebben een nutteloos kind gemaakt.' Het formulier leverde inzicht over de mate van uitsluiting gevoeld door gehandicapte mensen. Wanneer het aankwam op de vraag of het kind geaccepteerd werd door de samenleving was het antwoord consequent ontkennend. Zelfs een jonge vrouw, waarbij alleen een onderbeen geamputeerd was in verband met een slangenbeet, gaf aan zich verstoten te voelen door de samenleving. Jimmy legde uit: 'Je loopt gewoon over straat en mensen vallen je lastig.' Verontwaardigd vroeg ik of mensen denken dat er iets mis is met hun verstand zijn omdat ze fysieke handicaps hebben. De vrouw, Jimmy en Zuster Margaret riepen in koor 'Ja!'

Het Particuliere Initiatief is de andere Nederlandse hulporganisatie aanwezig op de Mama Kevina's Rehabilitation Centrum. Deze organisatie levert een bijdrage aan het onderhouden van het Centrum in vorm van een bakkerij die zich ook op het Centrum bevindt. Dagelijks wordt er brood gebakken door onder andere gehandicapte personen. Dit brood wordt vervolgens in Soroti Town en omstreken verkocht. De bakkerij staat er nu drie jaar en volgens Zuster Sophie beginnen ze net uit de start-up fase te komen. Het Initiatief sponsort alleen de bakkerij, dus de kinderen ontvangen geen directe steun van de organisatie. De nonnen zien dat echter anders. Zuster Sophie stelde 'Dat is juist steun [alleen de bakkerij sponsoren]. Van de bakkerij wordt mijn loon betaald, en krijgen we wat geld om de kinderen te voeden. Ook wordt hierdoor alle electriciteit op het Centrum betaald.'

De bakkerij is, in zijn aanwezigheid op het Centrum, erg belangrijk in het voorzien van de basisbehoeften van de kinderen en financieel gezien erg belangrijk. De Zusters worden echter geremd in hoe ver zij de bakkerij kunnen ontwikkelen doordat ze verantwoording af moeten leggen en toestemming moeten vragen aan de voorzitters van het Initiatief, die zich over het algemeen in Nederland bevinden. Volgens de Zusters kan de bakkerij gezien worden als een samenwerking tussen de Zusters van de Orde van The Little Sisters of St. Francis of Assisi en het Nederlandse Initiatief. Het Initiatief financiert alles terwijl de Zusters de dagelijkse management verzorgen. Aan het einde van de maand rapporteren zij over gebruikte ingrediënten, opbrengsten en andere belangrijke gebeurtenissen binnen de bakkerij. Om grote veranderingen te bewerkstelligen hebben de Zusters financiering nodig en hiervoor moeten zij de voorzitters overtuigen van de noodzaak van hun plannen. De voorzitters van het Initiatief maken hierbij de uiteindelijke beslissingen.

Het grootste probleem waar de bakkerij mee kampt is het feit dat de levering van ingrediënten niet consistent genoeg lopen. Het meel dat in de bakkerij gebruikt wordt, wordt namelijk geproduceerd door een meel fabriek in Mbale, een stad op ongeveer 120 kilometer afstand van Soroti. Ooit was het zo dat deze meelfabriek aan het begin van de maand de voorraadkast van de bakkerij vulde en dat aan het einde van de maand de gebruikte meel werd afgerekend. Een kapotte mixer zorgde er echter voor dat er een maand geen brood gebakken kon worden waardoor het meel bedrijf het vertrouwen in de bakkerij verloor. Nu moeten de Zusters zelf naar Mbale om meel te halen. Omdat zij een klein budget hebben kunnen ze alleen kleine hoeveelheden kopen, volgens Zuster Sophie 'omdat je anders geld uitgeeft wat je helemaal niet hebt.' Om de twee tot drie dagen moet Zuster Margaret in de pickup naar Mbale. Niet alleen is dit een hele dagbesteding, het kost veel geld aan benzine en een chauffeur. Bovendien is het met dit systeem zo dat er sommige dagen zijn waarop er helemaal geen meel is, waardoor het Centrum op een hele dag twee miljoen Oegandese Shilling misloopt aan inkomsten uit de bakkerij, geld

dat niet terug kan worden verdiend. Over de manier van aanpakken van het particuliere Initiatief zei Zuster Sophie het volgende:

‘Hun doel was om een gebouw te bouwen, en het voor ons te laten om te managen. Wat erg goed is! We weten dat ze dat [de bakkerij] niet van ons weg kunnen nemen. Als we falen en we moeten de bakkerij sluiten, dan veranderen we het gebouw in iets anders. We hopen dat dat nooit gebeurt. We proberen al deze verschillende kleine activiteiten zodat op het einde we het Centrum kunnen onderhouden.’

Het derde ontwikkelingsproject waarvan het Centrum steun krijgt, is de Farmers Overseas Action Group (FOAG). Dit is een Engelse, kleinschalige hulporganisatie opgezet door boeren. Zij zijn alleen aanwezig in Oeganda waarbij ze sociale en economische ontwikkeling willen bevorderen in rurale gebieden. In tegenstelling tot het Liliana Fonds, dat zich op afzonderlijke kinderen richt, en het Initiatief, dat zich alleen op de bakkerij richt, ligt de focus van FOAG op het geven van steun aan het gehele Centrum. Zuster Sophie stelde dat: ‘Als er iets algemeen mist, kan ik dat vragen van FOAG. Bijvoorbeeld als ik een gebouw nodig heb, of zoiets, dan vraag ik dat aan hen. Zij hebben de omheining betaald. FOAG kan helpen, zo lang het goed is voor de kinderen.’ Jaarlijks komen de voorzitters van FOAG naar Oeganda om al hun projecten te bezichtigen. Dit jaar hadden zij een nieuwe dining hall gefinancierd die op het Centrum geopend werd. Het gebouw werd versierd en er werden liedjes gezongen. Zuster Sophie, Zuster Paul en Zuster Margaret hielden ieder een lange speech over de dankbaarheid van de kinderen. God werd bedankt en toen we allemaal in het gebouw zaten regende het voor de eerste keer in een aantal weken, wat werd gezien als een zegening van God. Na de festiviteiten werd er een vergadering gehouden waarin Zuster Sophie een overzicht presenteerde van alle donaties die zij van FOAG had ontvangen en verantwoordde zij waar alles precies aan uitgegeven was. Hierna kwam een nieuw project ter sprake. Op het Centrum wordt namelijk ook naailes gegeven aan jongeren die te oud zijn om naar school te gaan of voor wie het fysiek niet mogelijk is. Wanneer deze tweejarige opleiding is afgerond gaan de jongeren terug naar hun dorp van oorsprong en krijgen een naaimachine mee zodat zij voor zichzelf kunnen gaan werken. De voorzitters van de FOAG vonden het een goed idee om de twee docenten, samen met hun leerlingen, uniformen voor de nabijgelegen school te laten naaien. Hierdoor zouden ze een eigen inkomen kunnen genereren zodat zij zelf naaimachines en stof kunnen kopen. Zuster Sophie was het hier in het begin niet mee eens. Ze zei tegen de voorzitters dat ze moesten begrijpen dat veel mensen in Oeganda niet willen dat hun kleren gemaakt worden door gehandicapte personen, vooral niet uniformen want die worden ook door veel andere mensen gemaakt. Even later bedacht zij zich en opperde dat, wanneer ze de prijs zouden verlagen, ze veel nieuwe klanten zouden kunnen winnen. Na de vergadering vertelde Zuster Sophie waarom ze van mening was veranderd: ‘We

moeten ons eigen inkomen genereren, want anders zijn we bang voor donormoeheid.' Om dit te voorkomen zijn de Zusters nog een ander klein project op aan het zetten, gesponsord door FOAG, namelijk een klein hospitaal. Hier kunnen kinderen van buiten het Centrum behandeld worden en de kinderen van het Centrum zelf opgevangen worden na operaties. Aangezien Zuster Sophie een gekwalificeerde verpleegkundige is zou zij dan voor de kinderen kunnen zorgen.

De verschillende vormen aan steun die deze drie hulporganisaties verlenen aan het Mama Kevina's Rehabilitation Centrum zorgen ervoor dat de Zusters de financiële middelen hebben om in de basisbehoeften van de kinderen te voorzien. Inkomsten zijn echter beperkt en uitgaven moeten verantwoord worden, er komen dagelijks meer oproepen binnen van mensen die steun vragen aan de Zusters, allemaal terwijl zij verantwoordelijk worden gesteld voor het verzorgen van de kinderen, het managen van de bakkerij en het toezicht houden op de andere projecten die op het Mama Kevina's Rehabilitation Centre lopen. Hoe deze combinatie aan belangen de dagelijkse realiteit van de verschillende Zusters vormt zal ik in hoofdstuk twee verder uiteenzetten.

Hoofdstuk 2: Dagelijkse realiteit Zusters

Bij een kort bezoek op een school, gelegen in een buitenwijk van Soroti spreekt Zuster Sophie een jongen toe. Hij is ongeveer twaalf jaar oud, en hij kijkt verlegen naar de grond. Zijn voeten schuifelen over het zand terwijl Zuster Sophie aan hem vraagt "Ben je een baby?". De jongen mompelt iets en de Zuster maakt een korte beweging met haar hand vlak bij zijn gezicht, alsof ze hem wil slaan. Ze wijst naar hem en vervolgens naar een man van middelbare leeftijd die naast haar staat. De man kijkt verward, hij kan hun gesprek duidelijk niet verstaan. Wanneer de Zuster met een strenge vinger naar de jongen wijst en roept "Houd me niet voor de gek!", begint de man ook met zijn voeten te schuifelen. De man blijkt de vader van de jongen te zijn. De jongen studeert aan een van de scholen van St. Francis, en de orde betaald zijn opleiding, maar hij haalt geen goede cijfers. Ook heeft hij zijn rapport niet laten zien aan de Zusters, ze draait zich naar mij en vraagt "Is dat acceptabel? Wanneer wij zijn scholing betalen en hij zijn rapport niet eens laat zien?". Beduusd schud ik ontkennend mijn hoofd. Ze dwingt hem het ter plekke aan zijn vader te vertellen, die geen Engels spreekt. Ze verdenkt de jongen ervan dat hij niet aan zijn vader heeft verteld wat voor cijfers hij heeft gehaald. Hij heeft namelijk 180 van de 400 haalbare punten gehaald, waardoor hij dus aan het falen is. De jongen kijkt verlegen naar de grond en duidelijk tegen zijn zin in mompelt hij iets in een andere taal tegen zijn vader. Het gezicht van de vader verkrampst en met gespannen kaken luistert hij naar wat zijn zoon te zeggen heeft terwijl Zuster Sophie hem aanspoort: "Liegt niet tegen ons!"

De hierboven omschreven situatie geeft een duidelijk beeld van de verhouding die de Zusters hebben met de kinderen die zij helpen. Zij nemen namelijk een belerende rol aan wanneer de kinderen fouten maken en schromen zich niet om hen aan te spreken op hun moraal. Het is namelijk vaak zo dat de ouders van het kind, of het kind zelf naar de Zusters toekomen voor steun. Dit is over het algemeen financiële steun om de scholing te betalen. Wanneer zij een overtuigend genoeg betoog hebben gehouden kunnen de Zusters besluiten het kind te helpen. In het hierboven omschreven voorbeeld is dat ook gebeurd.

Zuster Sophie ontvangt in haar kantoortje, gevestigd in de slaapzaal van de meisjes, dagelijks een aantal bezoekers om hulp die komen vragen. Dit zijn meestal volwassenen die een kind meenemen waarvan ze vermoeden dat het een handicap heeft, hulp nodig heeft bij het financieren van de studie of medische hulp nodig heeft. In ruil voor deze steun eisen de Zusters wel volledige inzet en verantwoording naar hen toe. Vergelijkbaar met de soort verantwoording die de Zusters zelf aan de voorheen genoemde hulporganisaties moeten afleggen. Wanneer dit niet gebeurt spreken zij het kind, maar vaak ook de ouders hierop aan. Zo gebeurde het dat Zuster Sophie een vrouw in haar kantoor had waarvan de dochter het vertrouwen van de

Zusters had geschonden. Zuster Sophie had namelijk dure stof van haar moeder gekregen. Deze had ze aan twee jonge vrouwen gegeven die in opleiding waren op de compound, om er kleding voor haar van te maken. Toen de meiden klaar waren met de opleiding zouden ze een naaimachine krijgen om zelf te kunnen werken. De stof was echter verdwenen en de meiden ontkenden er iets van te weten. Een paar dagen later werd de stof in een toilet gevonden bij een nabijgelegen school. Zuster Sophie was enorm beledigd. Niet alleen omdat de meiden iets van haar hadden willen stelen terwijl zij hun een opleiding, onderdak en eten aanbiedt, maar voornamelijk omdat ze het uiteindelijk weg hadden gegooid waardoor het nu voor iedereen nutteloos was. Voor straf zouden ze nu geen naaimachine krijgen. De moeder van een van de meiden was gekomen om het verhaal te horen en namens haar dochter excuses aan te bieden in de hoop alsnog de naaimachine te krijgen. Zuster Sophie was echter standvastig 'Nee, wat leert ze nu als ik haar een naaimachine geef? Dan denkt ze dat dit oké is! Ze zal er zelf voor moeten werken'. De moeder werd geadviseerd haar kind streng aan te spreken hierover. Dit is typerend voor de moeder/leraar rol die Zusters over het algemeen innemen binnen de Oegandese maatschappij.

Als dienaren van God in een, over het algemeen, gelovige maatschappij worden zij beschouwd als voorbeelden op het gebied van moraal. Met 85% van het land Christen en daarvan 42% Rooms Katholiek krijgen de Zusters veel respect. Dit is de merken om het feit dat ze op straat vriendelijk worden begroet, ook door vreemdelingen. Ze mogen altijd voorgaan in een rij en worden nooit gefouilleerd als ze de bank in gaan, wat bij alle andere mensen wel wordt gedaan. Zij schromen zich ook niet om mensen in het openbaar aan te spreken op hun moraal. Zo heb ik een paar keer aanschouwd hoe een van de Zusters iemand de les las omdat deze niet netjes gekleed was of bijvoorbeeld een kind sloeg op straat.

Naast het ontvangen van bezoekers in haar kantoortje heeft Zuster Sophie nog meer verantwoordelijkheden als hoofd Zuster op het Centrum. Zo houdt zij de boekhouding van de bakkerij bij en moet ze iedere maand een rapportage opsturen naar het Initiatief over de gebruikte producten, inkomsten, uitgaven en andere gebeurtenissen binnen de bakkerij. Het is van het grootste belang om de boekhouding secuur bij te houden om goed verslag te kunnen doen aan de voorzitters van het Initiatief, fouten hierbij kunnen leiden tot een verlies van vertrouwen van de hulporganisatie. Hiervoor neemt ze vaak een vrij wantrouwende houding aan naar de werknemers toe, anders loopt de bakkerij geld mis. Zo kwam ze erachter dat de chauffeur in feite meer broden verkocht dan hij beweerde. De kinderen gaven aan hoeveel broden ze in de bus moesten laden, de chauffeur melde consequent dat dit er minder waren. Over een periode van drie maanden heeft de chauffeur 5 miljoen Oegandese Shilling weggemoffeld. Ze kreeg hem zo ver een formulier te ondertekenen waarin al het verloren geld

vermeld staat zodat ze dit op kan sturen naar de voorzitters van het Initiatief. Ook naar de werknemers binnen de bakkerij toe nemen de Zusters soms een moederende/belerende houding aan. Zo ging Zuster Sophie eens met twee vrouwelijke werknemers van de bakkerij in gesprek die een conflict hadden over de man van een van hen. Mary was namelijk met de man van Maria naar bed geweest. Nu was Mary verliefd en wilde ze de man niet opgeven. Maria had echter een kind met de man en woonde samen met hem. De twee weigerden bij elkaar in de buurt te komen en de spanning in de bakkerij was te snijden, voornamelijk omdat veel werknemers de kant van de één of de ander kozen. Zuster Sophie sprak hen in haar kantoortje beide streng toe, voornamelijk Maria, die de man van een ander af probeerde te pakken. Even later vertelde ze me dat het ook een vorm van eigenbelang was om de vrede in de bakkerij te bewaren, Mary maakt namelijk de lekkerste cakejes terwijl Maria een talent heeft voor het maken van bolletjes; ze zijn beide onmisbaar.

Zuster Sophie is al tien jaar werkende op de Mama Kevina's Rehabilitation Centrum in Soroti. Zij is het aanspreekpunt voor iedereen die op het Centrum komt en de vertegenwoordiger van het Centrum naar de buitenwereld toe. Eigenlijk wil ze niet langer dan vier jaar op dezelfde plek zitten, ze is Soroti beu en haar familie woont ver weg in het Noorden. Normaal gesproken worden de Zusters elke vier jaar naar een nieuw project overgeplaatst, maar dit gaat altijd in overleg met de hulporganisaties die steun bieden aan bepaalde projecten. Zo wil het Initiatief graag dat Zuster Sophie in Soroti blijft omdat zij de boekhouding secuur bijhoudt en ze vertrouwen hebben in haar. Volgens Zuster Sophie is dit echter een taak die iedereen kan doen, en ze zegt dat ze toe is aan een vakantie. Bovendien is Zuster Sophie van opleiding verpleegkundige, maar door de hoeveelheid tijd die ze kwijt is aan het managen van de bakkerij kan ze haar beroep niet meer uitoefenen. Vandaar dat ze ook Zuster Margaret aan het opleiden is om al haar taken net zo goed te kunnen vervullen als zijzelf in de hoop een vervanger te hebben zodat Moeder Overste haar misschien ergens anders kan plaatsen. Ze laat Zuster Margaret steeds meer van haar taken uitproberen, waardoor Zuster Sophie veel tijd kwijt is aan uitleg en het bijstaan van haar. Wanneer ik op een dag met haar terugloop van het Centrum naar het klooster zegt ze over dit onderwerp "Eline, ik ben geen non geworden om constant te lijden". De uiteindelijke beslissing van overplaatsing ligt echter in de handen van de voorzitters van het Initiatief en Moeder Overste.

Zuster Margaret is een vrouw van begin dertig en vrij lang voor Oegandese normen. Haar taken rondom de bakkerij zijn voornamelijk het doen van inkopen en toezicht houden binnen de bakkerij. Omdat zij verantwoordelijk is voor het voorzien van ingrediënten moet ze een aantal keer per week naar Mbale om meel in te kopen. Nu ze ook deels het managen moet overnemen doet ze ook vaak de boekhouding en stuurt ze de werknemers aan. Zuster Margaret is van

opleiding docente en verzorgt huiswerkbegeleiding voor de kinderen wanneer ze terugkomen van school. Dit is voornamelijk Engelse les omdat veel van de kinderen gebrekkig Engels spreken, alhoewel dat wel de nationale taal is. Zuster Margaret is verantwoordelijk voor het begeleiden van kinderen die voor onderzoek naar het ziekenhuis in Soroti moeten, of wanneer ze naar het nabijgelegen Kumi moeten voor een operatie. Een dergelijke rit naar Kumi is ongeveer drie uur heen en drie uur terug. Naast deze taken is ze volgens haar formele taakomschrijving ook verantwoordelijk voor een vorm van bemoeizorg naar de ouders van kinderen die op het Centrum wonen. Hierbij is het streven de ouders te leren hoe ze beter om kunnen gaan met de handicaps van hun kind. In de praktijk heb ik haar dit nooit zien doen en als redenen hiervoor gaf ze aan dat ouders vaak op lange afstanden van het Centrum wonen, waardoor het teveel tijd in beslag zou nemen gezien de overvloed aan verantwoordelijkheden die de Zusters in Soroti hebben. Bovendien heerst er ook veel onverschilligheid onder ouders en hebben zij er geen zin in hier tijd in te steken. De Zusters proberen wel in contact te blijven met de familie zodat de kinderen daar heen kunnen wanneer het vakantie is. Veel ouders zien dit namelijk niet zitten, maar volgens Zuster Margaret is het erg belangrijk voor de kinderen om dat 'familie gevoel' te krijgen. Zuster Margaret heeft dagelijks een druk schema, waar veel reizen voor vereist is, er is echter één wekelijkse taak die ze altijd met plezier doet en dat is het voorbereiden van de mis op donderdagavond. Iedere donderdagavond komt priester Paul naar het Centrum om de mis te houden. Hiervoor moet de eetzaal klaargemaakt worden en moeten de kinderen na school liedjes oefenen. Al na de lunch worden de trommels in de zon gezet om op te warmen en vertrekt Zuster Margaret naar de kopieerwinkel om songteksten af te laten drukken of te kopiëren. Vervolgens wordt er gezongen tot de priester rond een uur of vijf aankomt op het Centrum. Hij komt graag op het Centrum omdat de kinderen luidkeels en mooi zingen, dat geeft hem een gevoel van waardering. Zuster Margaret schept hier veel trots uit. Ze vertelt me dat, als ze mocht kiezen wat voor beroep ze zou beoefenen, ze het liefste kinderen muzikles zou geven. Ze kan zelf ook erg mooi zingen en trommelen, wat ze dan ook zo vaak mogelijk doet.

Een van de doelen die de Zusters gezamenlijk nastreven is het zo zelfstandig mogelijk maken van de kinderen. De slogan van het Centrum is dan ook 'Disability is not inability'. Zo worden de kinderen gemotiveerd zo veel mogelijk zelf te doen op het gebied van zelfverzorging, en wanneer mogelijk elkaar te helpen hierbij. Dit zorgt ervoor dat de Zusters zich hier minder om hoeven te bekommeren en het maakt de kinderen gereed voor hun volwassen leven buiten het Centrum, waar ze naar alle waarschijnlijkheid ook zichzelf zullen moeten wassen, het huis moeten poetsen, koken en de was doen. Het gehele Centrum moet schoongehouden worden, de kinderen moeten er verzorgd uitzien en er moet voor iedereen eten worden gemaakt. Zorgen dat dit allemaal gebeurt is de taak van Zuster Claire. Zij verdeelt de taken, spoort de kinderen aan om te poetsen, koopt voedselwaren en helpt mee met het koken. Doordat ze de gehele dag bezig

is met het verzorgen van het Centrum en de jongeren staat ze het dichtst bij de kinderen. Vandaar dat zij vaak degene is die conflicten tussen de kinderen opmerkt en probeert op te lossen. Wanneer dit niet lukt worden de kinderen naar Zuster Sophie gestuurd.

Zuster Claire is de jongste van de drie Zusters en nog maar 27 jaar oud. Het Mama Kevina's Rehabilitation Centrum is haar eerste missie. Het leven in een klooster is volgens haar echt een uitdaging omdat je altijd moet denken aan de 'community' waar je in zit. In het klooster wonen namelijk ook andere Zusters die misschien niet werken of ziek zijn en ook voor hen moet gezorgd worden. Zuster Claire is de hele dag bezig ervoor te zorgen dat niet alleen de kinderen drie maaltijden per dag krijgen, maar ook de werknemers van de bakkerij thee en lunch krijgen. Voor de Zusters wordt zelfs apart gekookt waarvoor ze dagelijks naar de markt moet om groetes, fruit en soms vlees te kopen. Ze moet ervoor zorgen dat alle ingrediënten voor het eten er zijn en de naaisters stof hebben om mee te werken. Allemaal terwijl ze de kinderen aanspoort in hun schoonmaaktaken en tegelijkertijd oplet dat zij vriendelijk en respectvol met elkaar omgaan. Alhoewel Zuster Claire zich niet hoeft te bekommeren over het regelen van inkomsten voor de het Centrum, heeft zij de drukke taak van het micromanagen van het koken en schoonmaken en het bewaren van de vrede tussen de kinderen. Het Centrum kan hierbij gezien worden als een huishouden met zestig kinderen en een tiental volwassenen, wat zij vrijwel in haar eentje in goede banen moet leiden. Het is duidelijk dat het leven als Zuster, zelfs na een intensieve interne training van vier jaar, erg zwaar is. Om te wennen aan het drukke schema duurt volgens de andere Zusters een tijdje. Zuster Claire gaf echter aan het niet op de geven, ze geniet van het respect wat mensen haar tonen op straat en van de kinderen waar ze voor zorgd.

Zuster Sophie, Zuster Margaret en Zuster Claire hebben ieder verschillende rollen op het Centrum. Tezamen hebben zij de verantwoordelijkheid voor het verzorgen van zestig gehandicapte kinderen, en ieder neemt hier een andere rol bij in. Zuster Sophie is hoofdverantwoordelijke en moet ervoor zorgen dat het Centrum een vaste stroom aan inkomsten heeft. Dit doet ze door aanspraak te doen op verschillende hulporganisaties. Zij staat dan ook het dichtste bij de hulporganisaties die steun geven aan het Centrum. Om het vertrouwen van de organisaties te behouden moet ze ervoor zorgen dat alle projecten die zij sponsoren goed lopen, zoals het naaiatelier, het kleine hospitaal en de bakkerij. Haar ligt ook de taak om Zuster Margaret op te leiden in het managen van deze projecten. Ook is zij het aanspreekpunt voor mensen van buitenaf, waardoor zij bezoek ontvangt en beslissingen moet nemen om wie wel en niet financiële steun te bieden. Vervolgens is de praktische uitvoering van de verschillende projecten voor een groot deel de verantwoordelijkheid van Zuster Margaret. Zij zorgt ervoor dat de logistiek van de bakkerij en de andere projecten in orde is. Hierbij komt veel reizen aan te pas. Ook is zij degene die met de kinderen meegaat naar ziekenhuizen en verzorgd

ze de mis iedere donderdagavond. De uiteindelijke verzorging van de kinderen is de verantwoordelijkheid van Zuster Claire. Hierbij neemt ze een moederrol in waarbij ze de vrede probeert de behouden en ervoor zorgt dat het Centrum er netjes uitziet. Alle Zusters hebben een drukke dagbesteding. Alhoewel ze allen verantwoordelijkheden van een andere aard hebben zijn alle taken van even groot belang om het onderhouden van het Centrum mogelijk te maken.

Hoofdstuk 3: Oude tradities & moderne verlangens

Op het eind van een lange en warme dag zijn Emma en Richard net klaar met het verschuiven van de zwartgeblakerde metalen mallen in de ovens zodat alle broden op dezelfde tijd klaar zijn. Alle andere werkers in de bakkerij zijn een paar uur geleden al naar huis gegaan, nadat de laatste ronde deeg gekneet werd. We wachten in de schaduw van de bakkerij totdat de laatste broden de oven uit kunnen en ook Emma en Richard eindelijk naar huis kunnen. “Hoe zie je je toekomst voor je?”, vraag ik aan Richard. Hij begint te filosoferen over waar hij nu staat en wat hij wil bereiken. “Als ik hier wegga zie ik eigenlijk maar twee opties zegt hij, of ik ga een eigen zaakje proberen op te zetten, of ik wil mn rijbewijs halen en chauffeur worden. Als je chauffeur bent hoef je zelf niet op zoek naar geld, geld gaat op zoek naar jou” Maar waarom heb je dat dan niet allang gedaan vraag ik. “Ja zegt hij, ik zou wel willen maar ik moet mijn bruidsschat nog betalen. Als ik al getrouwd was, was ik waarschijnlijk al voor mezelf begonnen” Richard gaat door over hoe hij zijn bruidsschat wil betalen. “Vorig jaar heb ik een koe gekocht, nu heb ik er drie waarvan twee zwanger zijn. Als ik de bruidsschat niet had hoeven betalen had ik het geld kunnen gebruiken om te investeren. Voor jullie zijn de vrouwen gratis maar voor ons is dit nu eenmaal de traditie waarmee we moeten leven op het Oegandese platteland”

De traditionele manier van leven staat in scherp contrast met het relatief moderne bestaan dat Oegandezers in steden leiden. Om duidelijk te maken hoe de werkers in de bakkerij omgaan met sociale zekerheid is het belangrijk eerst een sociale en economische context te schetsen met aanvulling van relevante informatie over culturele tradities van de plaatsen waar de werkers vandaan komen. Alleen dan kunnen de afwegingen die Richard maakte met zijn koeien, maar ook de keuzes, wensen en verlangens van de rest van de werkers, juist geïnterpreteerd worden. De bruidsschat is deel van een set culturele tradities die lang geleden ontstond in een omgeving waarin geld nog niet bestond. De overblijfselen van de traditionele manier van leven zijn nog steeds overal terug te vinden. Sterker nog, op het platteland zijn op sommige plekken nauwelijks sporen en invloeden van moderniteit zichtbaar. De traditionele manier van leven draait om een hoge mate van zelfredzaamheid en veel minder om het verdienen van geld. Hutten worden bijvoorbeeld gebouwd met natuurlijke materialen als gedroogde klei, koeienmest, riet en gras. Voedsel als casave, bananen, mais en bonen wordt verbouwd in plaats van gekocht in winkels. Er zijn vaak zelfs geen winkels in de omgeving. Om toch aan een beetje geld te komen proberen sommige van hen een deel van hun gewassen te verkopen. Anderen maken van brandhout houtskool of maken gebruik van andere coping strategieën om wat geld bij elkaar te sprokkelen. Hoe dan ook, het leven op het platteland gaat meestal niet gepaard met grote sommen geld. Omdat reizen duur is, is de leefwereld van mensen op het platteland relatief klein. Met Priester Martin bezocht ik een kerk in een dorp ver weg van de dichtstbijzijnde stad, waar alleen de motor

een effectief vervoersmiddel is. Martin berichtte er een van de geestelijke stappen die de lokale kinderen moeten doorlopen voordat ze mee kunnen doen aan de heilige communie. We werden onthaald als vorsten en kinderen voelden aan mijn blanke huid. Martin verklaarde dat deze mensen misschien eens in het jaar een blanke zien, en dat de meeste aanwezigen vrijwel nooit de kans krijgen of de noodzaak inzien van het afreizen naar de dichtstbijzijnde stad, laat staan de hoofdstad Kampala. Dat de fysieke leefwereld van Oegandezen in zulke posities beperkt is heeft ook zijn oorzaken en gevolgen in de sociale sfeer. De familie, de clan en culturele tradities nemen op het platteland een belangrijke plek in. Ieder lid hiervan behoort zich volgens cultureel vastgelegde gedragsregels te gedragen.

Oeganda kent van oudsher een patrilineaire samenleving, dat betekent dat zoons of dochters van een familie lid worden van de clan van de vader. De vader wordt vanaf het moment dat zijn kinderen geboren worden geacht te investeren in de toekomst van zijn kinderen. Het land dat hij van zijn vader heeft gekregen verdeelt hij uiteindelijk over het aantal zoons dat hij krijgt. Hij bouwt eventueel al huizen voor ieder van hen, of spaart voor de bruidsschat. Als een zoon trouwt komt zijn vrouw volgens virilokale regels in het dorp van haar man te wonen en wordt zij via hun huwelijk als lid van zijn familie gezien. Dochters krijgen in de regel geen eigen land, ze verhuizen na hun huwelijk immers naar het dorp van hun man. Wel wordt er compensatie gevraagd voor het verlies van de vrouw in de vorm van een bruidsschat die de familie van de man aan de familie van de vrouw betaald. De hoogte van de bruidsschat hangt deels af van het niveau van opleiding van de vrouw, en wordt betaald in een verzameling van koeien, geiten en geld. In Oeganda is polygamie voor mannen toegestaan maar het is een persoonlijke en vrijwillige keuze (van de man). Omdat de man een flinke investering maakt op het moment dat hij trouwt wordt de vrouw bijna als het bezit van de man gezien. Er is geen twijfel over mogelijk dat de man de baas is in het gezin en in de relatie. Mannen en vrouwen hebben beiden hun aangewezen taken binnen de relatie. Een man moet zorgen voor het geld in de portemonnee en het voedsel op tafel. Als hij dat niet voldoende voor elkaar krijgt kan de vrouw teruggaan naar haar eigen dorp. Van de mannen wordt geaccepteerd en zelfs aangemoedigd om naar de stad te gaan om geld te verdienen, maar tegelijkertijd wordt van hen verwacht dat dat een tijdelijke fase is. Het is de bedoeling dat ze uiteindelijk weer terug keren naar hun geboortedorp. Als de werkers van de bakkerij het over 'thuis' hebben, hebben ze het dan ook niet over de kamer die ze tijdelijk huren, maar over hun geboortedorp. De vrouw heeft haar eigen toegewezen taken. Zij is verantwoordelijk voor het huishouden, het koken en het verzorgen van de kinderen. Dat gebeurt vaak in samenwerking met andere vrouwen rond het huishouden. De ouderen genieten vrij veel aanzien in de clan's. Als er een belangrijke beslissing gemaakt moet worden, zoals de goedkeuring van een huwelijk, dan loopt de beslissing altijd in consultatie met hen. Binnen de clan en familie worden leden als broers en zussen beschouwd.

Daarnaast zijn de leden van een clan exogaam, dat betekent dat er binnen de clan niet getrouwd mag worden. De clan is dus een sociale en politieke eenheid waarmee betekenis wordt gegeven aan sociale relaties, gevoel van identiteit en afstamming. Boven de clan staat alleen de stam, tot een stam horen talloze clans. Opvattingen over de stam worden niet zozeer gebruikt in het dagelijks leven, maar geven mensen wel een plek in de historie van Oeganda en daaraan gekoppeld een gedeelde identiteit, een afkomst en een manier om anderen te categoriseren. Niet alle stammen hebben bijvoorbeeld een goede band met elkaar en in stedelijke setting, waar mensen uit verschillende delen van het land komen geeft het besef van stamrelaties tot een zekere hoogte ook invulling aan persoonlijke relaties. Het voornaamste voorbeeld hiervan is de verstoorde relatie die sommige stammen hebben met de Karamajong, zij roofden in het vorige decennia op geweldadige manier veel vee van naburige stammen.

De werkers in de bakkerij van het Mama Kevina Rehabilitation Centre komen grotendeels uit rurale omgevingen waar de traditionele normen en waarden zoals hierboven beschreven nog grotendeels van kracht zijn. Sommige van de werkers wonen nog steeds in hun dorp en hebben het geluk dat de bakkerij dichtbij is, maar de meeste van hen huren een klein huisje dat niet meer is als een enkele kamer in een buitenwijk van Soroti. De uiterlijke kenmerken van het traditionele leven zijn bij hen ver te zoeken. Ze werken immers voor een salaris en hebben in de meeste gevallen geen directe familie om hen heen of land om eigen voedsel op te bebouwen. De intrinsieke krachten van het traditionele bestaan blijven echter wel nog van toepassing. Ook in de stad hebben de werkers te maken met bruidsschatten, cultureel bepaalde sociale verhoudingen en opvattingen over clan's en stammen. Daarnaast lijken ook de toekomstwensen niet erg aangetast door het ogenschijnlijk moderne leven in de stad. De meeste werkers willen niet veel meer dan een eigen huis, een stukje grond om hun voedsel op te verbouwen, een partner en kinderen. Daarnaast zouden velen nog een financiële onderneming achter de hand willen hebben die de levensstandaart van de familie nog een beetje omhoog kan helpen in de vorm van een baan, een eigen bedrijfje of anderszinds. Het liefst zouden ze dit voor elkaar willen krijgen in het dorp waar ze vandaan komen, of in het dorp van de partner. Joseph, de chauffeur van de bakkerij woont in Soroti en gaat bijna met pensioen. Over zijn leven in de stad zegt hij:

“Mijn enige bron van inkomsten op het moment is rijden voor de zusters, maar als ik straks klaar ben ga ik weer terug naar mijn dorp om me daar permanent te vestigen. Meer mensen doen het zoals ik doe, ze gaan naar de stad om zaken te doen en als ze geld hebben verdient gaan ze weer terug”.

Dit geeft de band weer tussen Joseph en zijn geboortedorp die intact is gebleven ondanks dat hij er al jaren niet woont. Wat de band tussen leden van de familie en de clan in de ideale situatie

ook zou moeten versterken is de ondelinge hulp die zij aan elkaar geven, om op die manier de impact van economische schokken zo veel mogelijk te beperken. In het geval van Joseph lijkt dit ook zo te werken:

“De meeste van mijn kinderen zitten nog op school en die help ik, maar inderdaad, het is de bedoeling dat de familie en zelfs de clan helpt in geval van nood. Dan sprokkelen ze wat eten of wat geld bij elkaar. Meestal ben ik degene die mijn broers helpt met wat geld in plaats van andersom. Zij wonen nog altijd in het dorp en hebben nauwelijks een opleiding gehad”.

Dit en veel van de andere elementen uit het traditionele bestaan die ik hiervoor beschreven heb, dienen deels dezelfde functie. Ze zorgen in het ideale geval samen voor een geheel van culturele en sociale gebruiken, normen en waarden dat verbondenheid en sociale zekerheid in de vorm van voedsel en onderdak geeft. Helaas is de ideale situatie niet altijd de situatie die zich ook daadwerkelijk voordoet en is de mate van sociale zekerheid die gewenst is, niet makkelijk te bereiken. Ik heb al eerder aangegeven dat de traditionele manier van bestaan niet direct gericht is op het verdienen van geld. Het niet hebben van geld en de afwezigheid van de manieren om geld te verdienen, lijken de grootste struikelblokken te zijn in het verwerven van sociale zekerheid nu moderniteit zich gemengd heeft met de traditionele manier van leven. Veel essentiële dingen kosten geld, en dat geld moet vanzelfsprekend ergens vandaan komen. Ouders moeten schoolgeld betalen voor hun kinderen. Ziekenhuisbezoeken en medicijnen zijn duur en reizen is voor velen niet te betalen. Mary, die als kind polio had en daarom nu in een rolstoel zit, heeft bijvoorbeeld maar eens in de drie of vier maanden genoeg geld om terug te gaan naar haar dorp en familie. Ze maakte een scherpe analyse van haar situatie:

“Het is 7000 shilling om van hier naar het stadje vlakbij mijn dorp te komen, dan nog eens 2000 voor de motortaxi naar het dorp zelf. Vervolgens moet ik nog wat geld uitgeven om mezelf daar te onderhouden en dan moet ik ook nog terug. Bij elkaar ben ik minstens 25.000 shilling kwijt, en ik verdien maar 90.000 shilling in de maand.”

Sommige artikelen zoals zeep, wastobbes, jerrycans kunnen niet thuis geproduceert worden en moeten daarom wel gekocht worden. Ook willen de werkers van de bakkerij meegaan met hun tijd en een aantal luxe items bezitten als een goed stel kleren, een telefoon en een op batterijen werkende radio. Naast de korte termijn uitgaven hebben de werkers van de bakkerij ook uitgaves die om grotere bedragen gaan en meer planning nodig hebben. Dat zijn bijvoorbeeld uitgaves voor een bruidsschat, de bouw van een huisje of een kleine zaak starten.

De meeste werknemers van de bakkerij komen uit arme gezinnen in rurale gebieden waar mensen over het algemeen niet veel kansen krijgen, en het toekomstperspectief weinig verandering in de situatie met zich meebrengt. Zij kunnen maar in beperkte wijze rekenen op traditionele vormen van sociale zekerheid. Verschillende problemen waarmee werkers in de bakkerij mee te kampen hebben zijn bijvoorbeeld het niet hebben van land omdat dit reeds verdeeld is over teveel zoons, of omdat ouders het zelf simpelweg niet hebben. Ook de steun van familie en clan leden loopt niet altijd volgens het ideaal van wederzijdse hulp. Cocus heeft bijvoorbeeld een rijke oom die tot zijn frustratie zijn geld liever uitgeeft aan de dure peuterspeelzaal voor zijn kinderen, dan aan het diploma voor de middelbare school van zijn neef. Cocus kan dat diploma niet ontvangen omdat er nog achterstallig schoolgeld betaald moet worden. Ook Juliet heeft soortgelijke problemen. Zij had ooit een man maar die heeft haar verlaten omdat ze geen kinderen kon krijgen vanwege baarmoederhalskanker. Daarnaast is haar broer overleden aan aids en heeft zij de zorg van zijn kinderen op haar genomen. Haar andere broer helpt haar daar niet bij, ook al zou hij dat volgens Juliet wel kunnen.

“Het leven is moeilijk, soms moet ik huilen als ik aan de toekomst denk. Ik weet niet wat er met me gaat gebeuren als ik niet meer kan werken. Ik heb geen kinderen die voor me kunnen zorgen.” “Maar de familie en de clan is er toch om enigzins te helpen” vraag ik? “Ja dat is de bedoeling. Maar het gebeurt niet. Waar ik voor bid is dat iemand me geld geeft zodat ik een eigen huisje kan bouwen. Iedereen thuis wil hulp van me, en ik ben gul, maar wie helpt mij straks? Het leven is moeilijk zonder inkomen.”

Situaties als die waarin Juliet verkeerd zijn niet ongewoon onder de werkers in de bakkerij. Vooral de gehandicapten onder hen zijn benadeeld. De meeste ongeschoolde banen of kleinschalige economische activiteiten zijn activiteiten die rond fysieke arbeid draaien. Het is vanzelfsprekend dat fysiek gehandicapten dit werk niet of nauwelijks kan doen. Er bestaat nauwelijks professionele hulp voor deze mensen, en als het er is, is het vaak te duur. Gehandicapten zijn daarom naar gelang van de mate van hun handicap gedeeltelijk of geheel afhankelijk van degenen om hen heen. Daarnaast kampen gehandicapten ook met het stigma dat aan hen kleef in de Oegandese maatschappij. Ze zouden dom, achterlijk en niets waard zijn. Dit stigma uit zich bijvoorbeeld in voorbeelden als mensen die geen kleren willen kopen die gemaakt zijn door iemand met een handicap.

Het donkerste verhaal uit de bakkerij komt van Ronald, hij is verlamd vanaf zijn middel en zijn onderbenen zijn geamputeerd. In zijn voorbeeld komt zowel de hulpeloosheid van zijn situatie als de stigmatisering van gehandicapten naar boven. Over zijn verleden zij Ronald het volgende:

”Mijn moeder overleed op jonge leeftijd en mijn vader heb ik nooit gekent. Mijn oma zorgde voor me maar het leven was moeilijk. Ze straffen me vaak voor niets en ik had nergens een fatsoenlijke plaats om te slapen. Ik was als een hond, toendertijd was ik er zeker van dat ik dood zou gaan. Dit is het, dacht ik. Niemand hielp me, ik was een bedelaar. Toen priester Martin me vond had ik niet meer dan een oud shirt aan, en was ik zo verzwakt dat ik mijn hoofd niet kon optillen, niemand hielp me, ik was een bedelaar.”

Toendertijd had Ronald beide benen nog, maar die waren zo aangevreten door zandvlooien dat de zusters besloten ze te amputeren. Het is niet moeilijk voor te stellen dat in deze omstandigheden gehandicapten het extra moeilijk hebben om een zelfstandig bestaan op te bouwen en een degelijke mate van sociale zekerheid te creëren. In het volgende hoofdstuk laat ik zien in welke mate het de werkers in de bakkerij lukt voor zichzelf een zelfstandig leven op te bouwen, te plannen voor de toekomst, en hoe de bakkerij hen daarbij helpt.

Hoofdstuk 4: toekomstperspectieven & aanpassingsstrategieën

Als ik 's morgens rond negen uur aankom op het Centrum zijn de werkers allang aan het werk. Terwijl ik naar de bakkerij loop zie ik Joseph hout halen voor de twee grote houtgestookte ovens. Het vuur moet constant gevoed worden met nieuw hout. Ik loop door de ingang, langs het kantoor van de zusters de bakkerij in. Vanaf buiten hoor ik al het klappen van stukken deeg op de grote productietafels. Er ligt een grote homp deeg op tafel dat zojuist gemixt is door Steven. Richard snijdt er behendig stukken vanaf en plaatst ze op de weegschaal. De stukken moeten ieder een halve kilo wegen. Hij gooit de halve kilo hompen deeg twee meter verder op de tafel waar de kneders staan, of zitten in hun rolstoel. Met grote vaardigheid kneden zij een homp deeg tot een prachtige rol. Naast de productietafels staan opgestapelde mallen waar de rollen deeg inkomen. Ze zijn stuk voor stuk ingevet door Ronald. Halverwege de kamer staat een radio, als er een bekend Oegandees nummer aan staat wordt er af en toe mee gedanst en gezongen. In de hoek zit Mary met haar zoontje Francis. Francis is drie jaar oud en slaapt als een prins terwijl zijn moeder vanuit haar rolstoel de ingredienten van cakejes mixt. Ze bewaard de lege beslagkom voor mij zodat ik er de restjes uit kan eten. Ondertussen zijn de mallen allemaal gevuld met rollen deeg en klaar om de rijskast in te gaan nadat Emma, een van de ovenmannen, de deksels erop heeft geschoven. Naast de rijskast brandt een vuur onder een grote ton water. De stoom die ervanaf komt wordt door buizen naar de rijskast geleid. Een andere lading broden is net klaar om de ovens in te gaan. De mallen worden voorzichtig in de ovens geschoven. Dan is het even tijd voor het controleren van een vuur en een "comercial break" zoals Richard dat noemt. Na een kwartier moeten de broden in de oven verschoven worden zodat ze evenredig gaar worden. Na nog een kwartier mogen ze eruit en worden ze in het magazijn op lades gelegd waar ze kunnen afkoelen.

De kneders in de bakkerij beginnen rond acht uur 's ochtends en kunnen rond drie uur 's middags uur naar huis. De ovenmannen beginnen rond zes of zeven uur 's morgens en zijn vaak tot een uur of vijf in de middag bezig. Zij hebben duidelijk de zwaarste baan maar krijgen ook iets meer betaald dan de kneders. Ontbijt en lunch krijgen ze in het Centrum. Ontbijt bestaat uit brood en zoete thee, met de lunch wordt meestal bonen en pocho (gemaakt van maismeel) geserveerd. Af en toe zitten er extra groentes of gedroogde kleine visjes door het eten. De inpakkers werken 's avonds vanaf zeven tot een uur of twee 's nachts afhankelijk van de hoeveelheid brood die die dag gemaakt is. De werkers zijn via verschillende routes bij de bakkerij gekomen. De een is jaren geleden door de zusters opgevangen en is vanuit het rehabilitatiecentrum doorgestroomd naar de bakkerij. De ander heeft gesolliciteerd naar een baan in de bakkerij zonder vroegere banden met het Centrum. In de productie van de bakkerij werken zeventien mensen. Van hen hebben er tien een handicap. Daarnaast werken in de distributie nog de chauffeur en de verkoper, die beide niet gehandicapt zijn.

Met uitzondering van Emma en Richard heeft geen van de werkers een betaalde baan gehad voordat hij of zij kwam werken in de bakkerij. Op de vraag: “Welk werk heb je gedaan voor je in de bakkerij kwam werken” is het antwoord van degenen die het fysiek kunnen steevast *diggen* (het verbouwen van gewassen voor consumptie of verkoop). Veel kansen op het gebied van werkgelegenheid hebben de werkers dus niet gehad. Geld verdienen is erg lastig wordt me ieder gesprek weer verzekerd. Populaire economische activiteiten die ervoor moeten zorgen dat er toch een beetje geld binnenkomt zijn meestal gericht op lage risico activiteiten. Mary heeft bijvoorbeeld voordat ze in de bakkerij kwam werken sesam koekjes langs de weg verkocht waarmee ze net rond kon komen. Andere voorbeelden zijn de verkoop van brandhout, het maken van houtskool, het verkopen van bereid voedsel op straat of het aanbieden van houtsnijwerk. De opbrengsten van zulk soort activiteiten zijn meestal niet hoog. Nu de werknemers in de bakkerij betaald werk hebben is het salaris dat ze krijgen consistent en dat is voor velen een hele zorg minder. Vooral voor de gehandicapten onder hen is de bakkerij onmisbaar, zoals ik in het vorige hoofdstuk al benadrukt heb. Aan de andere kant is het salaris naar mening van de werkers niet heel hoog. Als ik op maandag vraag wat de werkers hebben gedaan op hun enige vrije dag dan halen de meesten hun schouders op en verklaren niet veel gedaan te hebben. “No money” zegt Richard dan schoudersophalend. Joseph heeft een vergroeid been en loopt op krukken. Hij woont met zijn vrouw en twee kinderen niet ver van het Centrum en heeft de nodige moeite om zijn gezin te onderhouden. Hij legde de situatie aan me uit:

“Kijk, ik krijg 90.000 shilling per maand waarvan 30.000 alleen al naar de huur gaat. Mn uitgaves zijn hoog, ik moet af en toe eten kopen omdat hetgeen dat uit mijn tuin komt niet genoeg is, en daarnaast moet ik schoolgeld betalen om nog maar niet te spreken over medicijnen in het geval een van mijn kinderen ziek is. Het is te weinig om te sparen en ik eindig iedere maand met niets. Deze maand is bijvoorbeeld mijn hele salaris aan schoolgeld opgegaan, en de school wil nog 50.000 meer. Hoe kan ik ooit voor mezelf beginnen in deze omstandigheden?” Lachend voegt hij eraan toe: “We hebben veel problemen en alleen God helpt ons.”

Richards opmerking krijgt nog meer relief als men bedenkt dat luxe goederen als bier of een portie geroosterd varkensvlees makkelijk een hele dag werken kosten. Veel tijd om bij de pakken neer te zitten is er echter niet. Jimmy gaat nog naar de middelbare school en werkt 's avonds als inpakker in de bakkerij. Hij heeft een duidelijk idee van wat hij wil bereiken in zijn leven en de bakkerij helpt hem daarbij.

“Vorige maand heb ik een geit gekocht. Nu hoop ik dat de geit kleine geitjes gaat produceren. Het is een soort sparen. Misschien kan ik na twee jaar de geiten wegdoen en

van het geld een koe kopen. Hopelijk krijgt de koe vervolgens zoveel mogelijk kalfjes. Tegen die tijd heb ik nog extra geld gespaard, en met dat alles kan ik een huis bouwen. Nu heb ik een hut van gras, maar ik wil een permanent huis.”

De werkers noemen deze vorm van sparen *pannen*. Zonder plannen is het vrijwel niet mogelijk om zoals in het geval van Jimmy, een huis te bouwen, land te kopen of een bruidsschat te betalen. Met alleen het geld van de bakkerij zou dat nooit lukken. Plannen in de vorm van het houden van dieren is de meest populaire vorm sparen en investeren. Dieren hebben in principe weinig verzorging nodig en zijn in staat zichzelf voort te planten. Het houden van dieren is naast een manier van investeren een goede techniek die de werkers toepassen om economische schokken op te vangen. In het geval van ziekte, schaarste van voedsel of openstaande schulden kunnen dieren verkocht worden. Dieren worden door de werknemers in de bakkerij nauwelijks zelf geslacht om op te eten aangezien de monetaire waarde die de dieren representeren meestal belangrijker dan het tijdelijke genot van vlees. Vlees komt dan ook niet veel voor in het dieet van de werkers en er wordt over gesproken alsof het een zeldzaam mineraal is. Plannen bestaat niet alleen uit het houden van dieren, maar ook het verbouwen van gewassen voor zowel de verkoop als consumptie. Welke gewassen kunnen wanneer geplant worden, wanneer kan er geoogst worden, en hoeveel is er van ieder gewas nodig om het droge seizoen mee door te komen zijn afwegingen die gemaakt moeten worden. Plannen met dieren of gewassen zijn beide investeringen die een hoog rendement kunnen opleveren, maar die tegelijkertijd risico's met zich meebrengen. Dieren kunnen overlijden aan ziektes en oogsten kunnen in het ergste geval mislukken.

Een hele andere vorm van sparen heeft wel te maken met het salaris dat de werknemers krijgen. Sommigen van hen organiseren zich in roulerende spaarsystemen. Binnen een groep behoren aantal mensen die iedere maand een bepaald bedrag opzij zetten en dat roulerend uitkeren aan degene die die maand aan de beurt is. Betty, de magazijnbeheerder legt uit waarom ze in een groep zit.

“Het is een groepscontributie, ik zit in een groep met drie anderen en iedere maand leg ik 40.000 shilling van de 90.000 die ik verdien in de pot. Als je het niet doet loop je het risico het geld uit te geven aan dingen die je eigenlijk niet nodig hebt. Je wordt verplicht tot sparen, en met het geld kan je grotere uitgaven maken zoals een matras of iets anders. Met het geld dat ik krijg in de groep ben ik zelfs in staat een deel naar huis te sturen om mijn familie te helpen in het dorp.”

Groepen verschillen in omvang en het bedrag dat maandelijks wordt ingelegd. Joseph legt bijvoorbeeld zelfs 100.000 shilling van zijn 110.000 shilling salaris in de pot, maar zit er maar

met één ander persoon in. Het sparen in groepen kan een aanzet zijn tot investeringen in dieren en gewassen en op die manier helpen tot het realiseren van lange termijn plannen die het vergroten van sociale zekerheid mogelijk moeten maken. Zelfs een van de zusters doet mee in een van de spaargroepen met de werkers. Aan de andere kant zijn er ook werkers, zoals Joseph, die het zich niet kunnen veroorloven om mee te doen in een pot. Hij kan niet twee of vier maanden wachten voordat hij geld krijgt. De school van zijn kinderen verwacht op gezette tijden schoolgeld en ondanks dat hij weet wanneer het betaald moet worden kan hij het nauwelijks betalen. Op het moment dat hij me dit vertelde zat een van zijn kinderen zelfs een tijdje thuis vanwege achterstallig schoolgeld. Hij heeft de situatie opgelost door zuster Sophie een voorschot te vragen op zijn loon van de volgende maand.

Wat sterk naar voren komt in alle tot nu toe behandelde vormen van sparen en investeren, is dat het stuk voor stuk lange termijn investeringen zijn. Korte termijn investeringen die ook een beetje rendement opleveren zijn er eigenlijk niet. Investeren in het houden van vee is bijvoorbeeld een meerjarenplan, en als er een grote investering gemaakt wordt duurt het opnieuw een aantal jaren voordat de veestapel weer tot het oude formaat gegroeit is. Hetzelfde geldt voor het verbouwen van verschillende gewassen, die in de meeste gevallen maar eens per jaar geoogst kan worden. Ook de spaargroepen waarin een aantal van de werkers zitten, zijn lange termijn ondernemingen. Betty, die in een groep zit met vier anderen en per maand 40.000 shilling van haar salaris inlegt krijgt bijvoorbeeld drie keer per jaar 160.000 shilling, omgerekend 45 euro. Voor Oegandese begrippen een heel bedrag, waar ze zelfs nog mee in staat is mensen uit haar geboortedorp te helpen. Toch is het niet genoeg om het tijdelijke karakter van de relatief hoge sociale zekerheid die ze geniet met het werken in de bakkerij om te zetten in vormen van sociale zekerheid van blijvende aard. Als Betty weg zou worden gestuurd of de bakkerij op zou houden te bestaan zou Betty er alleen voor staan zonder dat ze veel voor zichzelf heeft kunnen opbouwen. Met dit dilemma worstelen meer van de werkers in de bakkerij. Juliet is de oudste werknemer van de bakkerij en tevens de productiemanager maar het werk vind ze zwaar.

“Dit werk geeft me veel stress, ik heb geen energie in mn lichaam om het vol te houden. We proberen samen te werken met ons allen maar het is lastig. De reden dat ik hier nog werk is omdat ik het schoolgeld voor de zoon van mijn overleden broer moet betalen. Hij wil priester worden en dat kost veel geld. Zelf mijn hele salaris is niet genoeg dus wilde ik lenen, maar waar kan ik lenen? Uiteindelijk heeft zuster Sophie me een lening van 40.000 shilling in de maand gegeven. Plannen is er niet bij voor me, ik had een koe maar die is overleden. Als ik geld had gehad zou ik een nieuwe kopen.

Het lukt niet iedereen om te sparen en te investeren, zelfs met de alternatieve spaar methoden die werkers gebruiken. De dromen van de meeste werkers gaan dan ook niet verder als het bezit van een eigen huis en stukje land. Het overschrijden van landsgrenzen of het willen van bezitten van grote rijkdommen komt niet in de buurt van een haalbare werkelijkheid.

Integendeel, de realiteit van de situatie waar de werkers zich in bevinden biedt weinig mogelijkheid tot, succesvolle toekomstperspectieven en daar zijn de werkers zich vrij bewust van. Zelfs langetermijnplannen zoals trouwen of een eigen zaakje beginnen blijven vaak vaag. Op het moment dat ik vraag naar zijn concrete plannen op lange termijn zegt Joseph: “Je kunt plannen wat je wilt, maar er is geen geld”. De omstandigheden zorgen ervoor dat sommigen van de werkers liever elders aan de slag zouden gaan als ze daar meer geld zouden krijgen. Vooral degene die in de ovens werken en niet of minder gehandicapt zijn zeggen dit al binnenkort te willen doen maar hebben tegelijkertijd geen direct idee van waar ze elders terecht zouden kunnen. Degenen die meer gehandicapt zijn hebben zich meer bij de situatie neergelegd en verwachtten niet zozeer dat zij elders werk zouden kunnen vinden dat hen meer mogelijkheden biedt. Toch wordt door beide groepen af en toe geklaagd over de uitzichtloosheid die hen parten speelt. Ronald wist dit gevoel goed te verwoorden:

“Ik heb mijn eigen problemen, ik kan niet zomaar mijn geld uitgeven aan alles dat ik wil. Het geld dat ik heb is net genoeg om mijn leven voort te duwen, maar aan het eind van de maand hou ik niets over”

De uitzichtloosheid die sommige werkers ervaren in de bakkerij leidt soms tot de wens elders aan de slag te gaan waar ze meer zouden kunnen verdienen. Dat betekent niet dat de werkers ondankbaar zijn, integendeel. Zoals ik al eerder heb aangegeven is de mate van zelfstandigheid en sociale zekerheid die de werkers dankzij de bakkerij ervaren aanzienlijk. De werkers geven aan dat zonder het werk in de bakkerij het erg lastig zou zijn geweest om het huidige niveau van zelfstandigheid en levensstandaard bereikt te hebben. Zuster Sophie begrijpt de situatie van de werkers maar al te goed. Ze heeft begrip voor de werknemers maar kan tegelijkertijd niet veel meer voor hen doen dan dat ze al doet. Als zij de werkers meer zou betalen zou de bakkerij zelf in de knel komen. Frustraties binnen de bakkerij blijven niet onuitgesproken. Eens in de zoveel maanden zitten alle werkers en Zuster Sophie bij elkaar om te vertellen wat er de afgelopen maanden goed en slecht ging. Zuster Sophie vertelt de werkers hoeveel er is verdiend in de bakkerij in de afgelopen maanden, en hoeveel broden er de komende tijd geproduceerd moeten worden. Daarnaast zorgt ze dat iedereen, ook degene die van nature stil zijn, aan het woord komen zodat spanningen in het werk en onderling niet de kans krijgen te escaleren. De sfeer op het Centrum en de bakkerij is niet altijd zonder spanningen, maar blijft mede door zulke bijeenkomsten gemoedelijk.

Dit is een van de krachten van de bakkerij. Het is een kleine groep mensen die met gezamenlijke middelen ieder naar zijn eigen persoonlijk doel streeft, al is het maar “to push life” zoals Ronald zegt. Bovendien lijkt binnen Het Rehabilitation Centre lijkt het stigma dat aan in de Oegandesen samenleving aan gehandicapten kleeft niet te bestaan en is een grap nooit ver weg. Juliet vat al het voorgaande samen in twee zinnen:

“Weet je, iedereen heeft hier problemen, daarin is niemand een uitzondering. Problemen met ouders, de clan, trouwen, kinderen, wat dan ook. Hetgeen dat echt uitmaakt is hoe je ermee omgaat”

5. Discussie en Conclusie

Verschillende thema's zijn van belang bij het beantwoorden van de hoofdvraag. Die zullen hieronder besproken worden voordat het antwoord op de centrale vraag geformuleerd wordt. Binnen ieder thema wordt ook duidelijk hoe de twee focussen van onderzoek samen zijn gekomen.

Ontwikkelingssamenwerking

In het theoretisch kader zijn verschillende vormen van ontwikkelingssamenwerking besproken, waaronder het particuliere initiatief. Uit ons onderzoek is gebleken dat deze vorm van ontwikkelingssamenwerking bepaalde implicaties heeft voor de personen betrokken bij het project. Zowel aan de organisatorische als aan de ontvangende/participerende kant.

Het Mama Kevina's Rehabilitation Centre wordt gesteund door drie verschillende ontwikkelingsorganisaties die op verschillende manieren hulp bieden aan de Zusters bij het verzorgen van de kinderen aanwezig op het Centrum. Het Initiatief biedt steun in de vorm van de financiering van een bakkerij waar gehandicapte en niet gehandicapte personen werken. De inkomsten uit de bakkerij vormen het inkomen van de Zusters en met de overige opbrengsten kan voedsel en electriciteit gekocht en betaald worden voor de werknemers van de bakkerij en de kinderen op het Centrum. De Zusters zijn verantwoordelijk voor het managen van de bakkerij. De Zusters vinden het positief dat het Initiatief de bakkerij en de maandelijkse kosten financiert, maar het dagelijkse management volledig en hen overlaat. Omdat de Zusters in dezelfde sociale en culturele structuren zijn opgegroeid als de werkers weten zij het beste hoe de werkcultuur in Oeganda in elkaar steekt, en hoe het beste om kan worden gegaan met werknemers. De relatie tussen werkgevers en werknemers is deels afhankelijk van de lokale cultuur. Inmenging en bemiddeling bij persoonlijke problemen tussen de werknemers is hier een voorbeeld van; de rol als werkgever en de sociale status van de Zusters als non geven een bepaalde sfeer aan de interactie die bij de kinderen en werknemers respect afdwingt. De Zusters hebben in relatie tot de kinderen en werknemers een machtspositie omdat zij het geld beheren en de dagelijkse management regelen, zij hebben vrijwel volledige ownership over de projecten, de werknemers hebben dit niet.

Een van de grootste kritiepunten op particuliere initiatieven op het gebied van ontwikkelingshulp is dat het afhankelijkheid in de hand zou werken. Brok en Bouzoubaa (2005) benadrukten hierbij de afhankelijkheid van de participanten aan de dienst die het project zou leveren. De werknemers zien het werken in de bakkerij als een baan en zijn afhankelijk van het Initiatief omdat hun inkomen daar van afhankelijk is. De Zusters voelen deze afhankelijkheid omdat zij verantwoording moeten afleggen naar de voorzitters van het Initiatief op het gebied van uitgaven en ook over het managen van de bakkerij. Ook hebben zij zelf niet de macht

belangrijke veranderingen te bewerkstelligen omdat zij hiervoor eerst de toestemming van de voorzitters moeten krijgen. De Zusters zijn afhankelijk van het beleid dat door de voorzitters van het Initiatief bepaald wordt. Doordat de voorzitters van het Initiatief bijvoorbeeld geen goedkeuring geven voor een centrale meel levering, loopt de bakkerij maandelijks veel geld mis. Zoals Escobar (1995) aankaart is het een weidverspreid kenmerk van ontwikkelingswerk dat de structuur 'top-down' is, waarbij het Westerse Initiatief uiteindelijke zeggenschap heeft. De Zusters zijn aan de ene kant verantwoordelijk voor het in goede banen leiden van de bakkerij en om voor de kinderen te zorgen die afhankelijk zijn van hen, aan de andere kant zijn zij zelf afhankelijk van de voorzitters van het Initiatief om het project goed te laten functioneren.

De werkers in de bakkerij staan aan de ontvangende kant van het Initiatief. Dat betekent dat de werkers de aangewezen groep zijn om af te spiegelen aan de verschillende discussies die binnen het ontwikkelingsparadigma gevoerd worden. Ten eerste is het opmerkelijk dat de werknemers zich wel bewust zijn van het feit dat er een organisatie achter de bakkerij zit, maar dat die het grootste gedeelte van de tijd niet direct in het gedachtegoed zit van de werkers. Logisch als men bedenkt dat hun belangen daar in feite niet liggen. Voor de werkers zijn de Zusters werkgevers, en de bakkerij hun werkplek. Ze zijn zich bewust van de hoeveelheid werk die ze moeten verzetten, en de baten die ze daarbij hebben. Het werken in de bakkerij is een afweging tegen de kansen die de werknemers elders hebben, en hier komt de mooie facade van ontwikkelingswerk soms een beetje in het gedrang. Hetgeen dat door ontwikkelingsorganisatie geboden wordt, hoeft niet per se hetgeen te zijn dat de ontvangende groep het meest nodig heeft. Het project slaagt in zijn doelen om werkgelegenheid te creëren en mensen een vast inkomen te bieden. Toch hebben werkers nog steeds moeite met rondkomen en langetermijnplannen realiseren. De discussie die Grillo (1997) opwerpt geeft hier theoretische achtergrond aan. Hij vraagt zich af of ontwikkeling gezien kan worden als iets dat opgelegd wordt en onderdrukkend is, of dat het iets is dat daadwerkelijk voor ontwikkeling zorgt. Aansluitend heeft de Manichean Vision hier veel mee te maken, waarin onderontwikkeling als slecht wordt ervaren, en ontwikkeling als positief. In het geval van de werkers is het discutabel wat precies als onderontwikkeling en ontwikkeling gezien kan worden. Veel van de werkers staan voor het dilemma dat zij met de inkomsten die zij krijgen vrijwel geen langetermijnplannen kunnen maken. Dat betekent dat zij niet veel kunnen opbouwen voor het moment dat de bakkerij zou ophouden te bestaan, of wanneer ze eventueel ontslagen zouden worden. Het salaris is voor hen net genoeg om te overleven. Bork en Bazoubaa (2005) onderstrepen de kans die particuliere initiatieven lopen in het creëren van afhankelijkheid van participanten aan de organisatie. Gedeeltelijk wordt die angst bevestigd in het dilemma van de werkers. Blijven de werkers bij de bakkerij werken met de consequentie dat

langetermijnplannen lastig te realiseren zijn, of gaan ze hun geluk elders beproeven met alle risico's vandien in de onzekere arbeidsmarkt waarin zij dan terecht komen.

Stigmatisering

Op het Centrum wonen gehandicapte jongeren en werken gehandicapte volwassenen. Al in de eerste weken van het onderzoek werd duidelijk dat deze groep binnen de Oegandese maatschappij een achtergestelde positie inneemt. De reden van het bestaan van het Centrum komt voort uit de stigmatisering die aan deze groep wordt toegekend; om een veilig bestaan voor de kinderen te creëren moest een afgeschermd, zelfvoorzienend Centrum worden opgebouwd. De reden voor de aanwezigheid van de jongeren en volwassenen op het Centrum komt voort uit problemen die zij ondervinden vanwege genoemde stigmatisering. De jongeren worden vaak niet verzorgd door hun eigen ouders en de volwassenen kunnen bijna nergens werk vinden. Shuttleworth (2000) beargumenteert dat de mate van stigmatisering sterk afhankelijk is van de culturele setting waarin een gehandicapt persoon zich bevindt. In een voornamelijk agrarische samenleving zijn fysieke kwaliteiten van een persoon van sterk belang omdat er zwaar werk verricht moet worden op het land. Hierdoor worden de negatieve connotaties van fysieke handicaps versterkt. Zo wordt een gehandicapt kind als een last ervaren omdat het niet mee kan helpen op het land, scholing en ontwikkeling van het kind worden als nutteloos gezien. Vrouwen worden vaak verlaten door hun man na een bevalling van een gehandicapt kind. Gehandicapte kinderen lopen door stigmatisering verzorging en socialisering mis. Het Centrum biedt hiervoor een beschermde omgeving waarbij de scholing wordt betaald door het geld dat de Zusters ontvangen van de hulporganisaties en het geld dat ze zelf genereren door het opzetten van **Income Generating Activities** **W**elke???. De volwassenen die werken op het Centrum zijn daar veelal beland omdat het elders heel lastig voor hen is een baan te vinden. Zelfs voor niet gehandicapten is het vaak lastig een betaalde baan te vinden op de Oegandese arbeidsmarkt door gevolg van vriendjespolitiek en een schaarste aan betaalde banen. Gehandicapt zijn betekent dat andere sollicitanten vrijwel altijd voorrang krijgen. De bakkerij aanwezig op de compound verzorgt werkgelegenheid voor deze groep mensen.

Sociale zekerheid en Toekomstvisies

Sociale zekerheid bestaat in verschillende vormen, heeft verschillende aanbieders en er zijn eveneens verschillende manieren om het te creëren. Dau (2003) beschrijft sociale zekerheid als de zekerheid op primair onderwijs, primaire gezondheidszorg, water en voedsel, en noodhulp in het geval van rampen. Het zijn vaak de armen die weinig toegang krijgen tot deze mate van sociale zekerheid. Ontwikkelingswerk probeert daar op allerlei manieren op in te spelen. Binnen het Centrum is de impact die ontwikkelingsorganisaties maken terug te vinden zowel op het

niveau van het Centrum als organisatie, als bij de werknemers in de bakkerij.

De jongeren op het Centrum hebben zelf vrijwel geen vorm van formele of informele sociale zekerheid. Formele sociale zekerheid ontbreekt doordat er geen overheidssteun wordt geboden aan deze jongeren in de vorm van scholing of subsidies. De meeste ouders van de jongeren zijn arm, overleden of vinden het niet nuttig te investeren in de verzorging en ontwikkeling van hun eigen kind waardoor ook informele sociale zekerheid komt te vervallen. Het is de verantwoordelijkheid van de Zusters om een vorm van sociale zekerheid te creëren. Op de korte termijn houdt dit voeding en onderdak in, op de lange termijn is het onderwijs en de training in bepaalde kundigheden van belang. Om aan de middelen te komen om deze sociale zekerheid te verzorgen doen de Zusters aanspraak op drie verschillende hulporganisaties, het Liliana Fonds, het Initiatief en de Farmers Overseas Action Group. Ze vertrouwen op directe steun van deze organisaties in de vorm van gebouwen en subsidiering van scholing en medische ingrepen. Om op een duurzame manier met donaties om te gaan wordt een deel van het geld gebruikt om Income Generating Activities op te zetten zoals een naai atelier. Met deze activiteiten kunnen de Zusters laten zien dat ze economisch met donaties omgaan, wat donormoeheid kan voorkomen. Tegelijkertijd kunnen de jongeren hieraan deelnemen waardoor ze kennis opdoen die ze later kunnen gebruiken om in hun eigen levenshoud te voorzien, bijvoorbeeld door kleren te naaien en die te verkopen. Het Initiatief heeft de bouw van een bakkerij en al zijn toebehoren gefinancierd. Met de inkomsten van de bakkerij worden dus zusters betaald, evenals de electriciteit voor het Centrum en een deel van het voedsel voor de kinderen. Hierdoor draagt het Initiatief bij aan het vormen van sociale zekerheid op de korte termijn. Het is de wens van de Zusters de bakkerij efficiënter te maken waardoor deze rendabeler zal worden. Hierdoor kan er meer geld worden vrijgemaakt om ook de sociale zekerheid voor de kinderen op de lange termijn te verbeteren. Nu is het zo dat de jongeren voor wie het fysiek mogelijk is naar school gaan tot ze de middelbare school hebben afgerond. Wanneer zij erg hun best doen, zoals nu in een enkel geval gebeurt investeren de Zusters ook in een vervolgopleiding. Wanneer er meer omzet wordt gedraaid in de bakkerij zullen de Zusters de middelen hebben dit aan meer jongeren te bieden waardoor meer van hen zich op deze manier kunnen ontwikkelen.

De werknemers in de bakkerij maken volgens traditionele levenswijze aanspraak op een aantal verschillende aanbieders van sociale zekerheid. Dit is vergelijkbaar met wat Karimli (2002) schijft over aanbieders van sociale zekerheid in Afrikaanse landen. De voornaamste aanbieder volgens hem is de familie. Van oudsher speelt de familie inderdaad een grote rol in het bieden van primaire levensbehoeften in Oeganda als . Niet alleen omdat de familie extra voedsel, geld of tijdelijk onderdak zou kunnen leveren aan hulpbehoevenden, maar ook omdat de familie een gevoel van identiteit, afkomst en betekenis geeft. Naarmate jongens volwassen worden

zouden zij land moeten krijgen van hun vaders. Op dat land kunnen ze gewassen verbouwen en hebben ze in principe genoeg eten om een gezin te voeden. Daarnaast hoort de vader zijn zoons te helpen in het bouwen van een hut, en het verzamelen van een bruidsschat. Op die manier kan de zoon trouwen en heeft hij een plek om zijn vrouw in onder te brengen. Tegelijkertijd krijgt een vader voor iedere dochter die uithuwelijkt op zijn beurt een bruidsschat van de schoonfamilie. In dit simpele schema van familierelaties heeft ieder persoon onderdak, voedsel en een familie waar hij op kan rekenen. Tegenwoordig willen mensen echter vaak meer dan alleen onderdak en voedsel verbouwen, nu de meeste moderne gemakken uit de westerse wereld ook in Oeganda verkrijgbaar zijn voor degene die geld heeft. Daarnaast moeten de werknemers ook voor de meeste basisbehoeften zoals scholing en gezondheidszorg geld betalen dat ergens vandaan moet komen. De traditionele zelfvoorzienende manier van leven is niet direct ingericht op het verdienen van geld, maar meer op overleven zonder externe hulpbronnen. Nu geld een belangrijke rol inneemt in de Oegandese maatschappij verlaten steeds meer mensen de traditionele manier van leven, of proberen ze traditionele manieren van overleven te gebruiken om geld te verdienen. De verschillende methoden die mensen hiervoor gebruiken noemt Davies (1996) coping strategieën. Coping strategieën zijn gericht op het reduceren van economische schokken zoals ziekte of voedselschaarste. Er zijn een aantal populaire lage risico strategieën zoals het verkopen van gewassen of andere kleinschalige handel. In feite dienen dit soort strategieën geen ander doel dan het creëren van een hogere mate van sociale zekerheid. In dat opzicht is het werken in de bakkerij voor de werknemers ook een coping strategie, die hen een bepaalde mate van sociale zekerheid oplevert. Zij hebben daarvoor de traditionele manier bijna geheel opgegeven, al hebben veel werknemers nog wel nauw contact met familie die wel op die manier leeft. Het salaris dat de werknemers verdienen met het werk in de bakkerij is genoeg om rond te komen in het dagelijks leven, maar lange termijn plannen uitvoeren blijft lastig. Sommigen van hen weten het geld dat ze verdienen slim te investeren in het houden van dieren die zichzelf kunnen vermenigvuldigen, waarmee ze een bruidsschat of andere grote investering kunnen financieren. Helaas lukt dit niet altijd en houden werkers aan het eind van de maand niets over. Toch is het hebben van een vast inkomen een grote luxe, vooral voor de gehandicapten onder de werkers die elders de grootste moeite zouden hebben met een zelfstandig bestaan opbouwen. De meeste werkers zijn op dit moment niet afhankelijk van anderen om in hun levensonderhoud te voorzien. De mate van sociale zekerheid die de werkers zouden willen hebben ligt echter nog een niveau hoger. Wat de werkers graag zouden willen bereiken op het gebied van sociale zekerheid is een combinatie van elementen uit de traditionele manier van leven, en moderne invloeden. Concreet betekent dit een eigen stukje land voor het verbouwen van voedsel, een huisje om in te wonen, en een economische bezigheid

die hen nog net wat meer beschermt tegen economische schokken dan het werken op de bakkerij dat kan, en hen beter in staat stelt langetermijnplannen te realiseren.

De hiervoor besproken thema's zijn alle belangrijk voor het beantwoorden van de hoofdvraag. We willen duidelijk maken op welke wijze het Initiatief, in zijn aanwezigheid op het Mama Kevina's Rehabilitation Centre, invulling geeft aan de concepten 'sociale zekerheid' en 'toekomstvisies'. Om deze vraag te beantwoorden is het belangrijk om het gehele Centrum in beschouwing te nemen, en uiteen te zetten hoe het de Zusters binnen het Centrum sociale zekerheid creëren voor de jongeren die daar wonen en de werkers die in de bakkerij werken. De jongeren behoren namelijk tot een gestigmatiseerde groep binnen de Oegandese samenleving omdat zij gehandicapt zijn. Naast het feit dat ze, zoals vrijwel iedereen in Oeganda geen formele sociale zekerheid ontvangen van de overheid, lopen ze door verstoting en uitsluiting vaak ook de informele sociale zekerheid van hun familie mis. De Zusters proberen deze voor hen te verzorgen. Op de korte termijn door ze onderdak en voedsel aan te bieden, op de lange termijn door ze te trainen in bepaalde vaardigheden zoals naaien en hun scholing te financieren. De toekomstvisies die de Zusters voor het Centrum hebben komen voort uit de wens deze sociale zekerheid te kunnen blijven bieden, dus het efficiënter en zelfvoorzienend maken van het Centrum staat centraal. Om dit te verwezelijken zetten ze Income Generating Activities op, houden ze de boekhouding bij om het vertrouwen van de hulporganisaties te behouden en proberen ze bestaande projecten, zoals de bakkerij efficiënter te maken door te pleitten voor bepaalde veranderingen. Hiervoor zijn zij echter wel afhankelijk van de voorzitters van het Initiatief. De toekomstvisies die de Zusters hebben voor het Centrum komen soms niet overeen met hun persoonlijke toekomstwensen, maar de jongeren zijn hun voornaamste verantwoordelijkheid waardoor het managen van het Centrum hun dagelijkse realiteit vormt. De bakkerij is hier een belangrijk onderdeel in. De bakkerij vervult op het Centrum verschillende taken. In eerste instantie is de bakkerij een inkomsten genererende activiteit voor het Centrum, van de opbrengsten worden de zusters betaald, kan de electriciteit rekening betaald worden en kan eten worden gekocht voor de kinderen en werkers. Daarnaast geeft de bakkerij een aantal gehandicapte en niet gehandicapte werkers een vast inkomen, en daarmee een hoge mate van zelfstandigheid en onafhankelijkheid ten opzichte van derden. Ze kunnen hun eigen huisje huren en zichzelf in hun levensonderhoud voorzien. In andere woorden, de bakkerij voorziet hen in de basis vormen van sociale zekerheid. Vooral voor de gehandicapten onder de werkers geldt dat zij door zowel praktische redenen als stigmatisering meestal niet veel andere mogelijkheden hebben in de arbeidsmarkt van Oeganda. Toch blijft ook met het salaris dat werknemers verdienen in de bakkerij het realiseren van lange termijn plannen lastig. Slimme investeringen helpen soms, maar niet altijd.

Bibliografie:

Amone-P'Olak, K.

2007 Coping with life in rebel captivity and the challenge of reintegrating formerly abducted boys in Northern Uganda. *Journal of Refugee Studies*, 20(4), 641-661.

Bailey, C.

2004 Extending social security coverage in Africa. *International Labour Office*. Paper No.20

Bouzoubaa, H., M. Brok

2005 Particuliere Initiatieven op het Gebied van Ontwikkelingssamenwerking. *Private Initiatives in the Area of Development Co-operation*, Final Report. Nijmegen: CIDIN Radboud University

CSO Civil Society Paper

2008 Civil Society Input Into Peap Revision and the Development of the 5-year National Development Plan (2008-2012)

Crewe, E, E. Harrison

1998 Whose Development? An Ethnography of Aid. *Zed Books*, London and New York

Dau, R. K.

2003 Trends in social security in East Africa: Tanzania, Kenya and Uganda. *International Social Security Review*, 56(3-4), 25-37.

Davies S.

1996 Adaptable Livelihoods: coping with food insecurity in the Malian Sahel. Macmillan, London.

Dercon, S.

2002 Income Risk, Coping Strategies, and Safety Nets. *The World Bank Research Observer*, 17(2), 141-166.

Dixon, J. E.

1999 Social security in global perspective. *Praeger Publishers*.

Escobar, A.

2011 Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World (New in Paper). *Princeton University Press*.

Ferguson, J.

1990 The anti-politics machine: 'development', depoliticization and bureaucratic power in Lesotho. *Cambridge University Press*.

Finnström, S.

2008 Living with bad surroundings: war, history, and everyday moments in northern Uganda. *Duke University Press Books*.

Juffermans, K.

2012 Exaggerating Difference: Representations of the Third World Other in PI Aid. Tilburg University. *Intercultural Pragmatics* 9(1), 23-45

Gardner, K.,D. Lewis

1996 Anthropology, development and the post-modern challenge. *Pluto Press*.

Gabriel, T.

1991 The human factor in rural development. *Belhaven Press*.

Ginneken, W.

1996 Social security for the informal sector: Issues, options and tasks ahead. *Working Paper for the Interdepartmental Project on the Urban Informal Sector*, Geneva, ILO

Ginneken, W.

1999 Social security for the excluded majority: Case studies of developing countries. *International Labour Organization*.

Ginneken, W.

2002 Social security for the informal sector: A new challenge for the developing countries. *International Social Security Review*, 52(1), 49-69.

Green, M.

2006 Representing poverty and attacking representations: Perspectives on poverty from social anthropology. *The Journal of Development Studies*, 42(7), 1108-1129

Grillo, R. D., R.L Stirrat

1997 Discourses of development: Anthropological perspectives. *Berg Publishers*.

Hitchcock, R. K., W. A. Babchuk

2011 Food, Health, Development and HIV/AIDS in a Remote Area of Southern Africa. *Annals of Anthropological Practice*, 35(1), 204-218.

Hobart, M.

1993 An anthropological critique of development: The growth of ignorance. *Routledge*.

Jones, B.

2009 Beyond the state in rural Uganda (Vol. 39). *Edinburgh University Press*.

Karimli, L., F. M. Ssewamala, L. Ismayilova

2012 Extended families and perceived caregiver support to AIDS orphans in Rakai district of Uganda. *Children and Youth Services Review*.

Kasente, D.

2000 Gender and social security reform in Africa. *International Social Security Review*, 53(3), 27-41.

Kinsbergen, S., L. Schulpen

2010 The Anatomy of the Private Initiative. *Radboud Universiteit Nijmegen*

Kipp, W., D. Tindyebwa, T. Rubaale, E. Karamagi, E. Bajenja

2007 Family caregivers in rural Uganda: the hidden reality. *Health Care for Women International*, 28(10), 856-871.

Rapley, J.

1996 Understanding development: Theory and practice in the third world. *Lynne Rienner Publishers*.

Seeley, J., G. Tumwekwase, H. Grosskurth

2009 Fishing for a Living but Catching HIV: AIDS and Changing Patterns of the Organization of Work in Fisheries in Uganda. *Anthropology of Work Review*, 30(2), 66-76.

